

โอสาเรตัพพรหม

หลักปฏิบัติเกี่ยวกับกรรมและความสันกรรม

~~~~~

— ๙ —

วันเสาร์ที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๔

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายที่เรียกว่า “พูดกันวันเสาร์” ในวันนี้ มีหัวข้อว่า :
หลักปฏิบัติเกี่ยวกับกรรมและความสันกรรม ดังที่ท่านทั้งหลายทราบกัน
 อยู่แล้ว ตามใบประกาศนั้น. ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตดูหัวข้อที่กำหนด
 ไว้ว่า มันมีอยู่ ๒ เรื่อง คือ หลักปฏิบัติเกี่ยวกับกรรมอย่างหนึ่ง, แล้ว
 หลักปฏิบัติเกี่ยวกับความสันไปแห่งกรรมนี้ อีกอย่างหนึ่ง; มันเป็นคนละเรื่อง แล้วก็จะถึงกับตรงกันข้ามด้วย.

หลักปฏิบัติเกี่ยวกับกรรม ก็หมายความว่า **จะต้องทำอย่างไรกับกรรมดีกรรมชั่ว, ส่วนหลักปฏิบัติเกี่ยวกับการสันกรรมนั้น ทำอย่างไรจึงจะเกิดอนเสื่อได้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว, ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของทั้งกรรมดีและกรรมชั่วอีกต่อไป.** นี่คือหัวข้อซึ่งแสดงอยู่เป็น ๒ เรื่อง โนลักษณะที่ตรงกันข้าม; ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี ๆ.

๒๕๕

ทำไมจึงพูดเรื่องนี้ ? ตอบกำปั้นทุบดินว่า มันเป็นเรื่องที่จะต้องรู้ ต้องเอามาพูดกัน; เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรา ทุกลมหายใจเข้าออก. ถ้าเรามีเจตนาดีก็ทำกรรมดี, บางเวลาเจตนาชั่วก็ทำกรรมชั่ว, บางเวลาไม่มีเจตนาที่คิดชั่วก็ทำกรรมชนิดที่เป็นกลาง ๆ ไม่เรียกว่าดีหรือชั่ว; แต่ว่ามีได้ยาก เพราะว่าถ้าไม่มีความรู้สึกเกี่ยวกับดีชั่ว ก็ไม่รู้ว่าจะมีเจตนาไปทำอะไร.

คนเรานับติดอยู่แต่แค่ดีและชั่ว; ฉะนั้นกรรมที่เราเกี่ยวข้องกับคนอื่นคือกรรมทั้ง ๔ อย่าง : กรรมดำ – กรรมชั่ว นี้อย่างหนึ่ง, กรรมขาว – กรรมดี นี้อย่างหนึ่ง, กรรมที่ระคนกันทั้งดำและขาว นี้อย่างหนึ่ง; ๓ พวกนี้เป็นเรื่องกรรมที่ทำให้สัตว์ลำบาก. ส่วนกรรมที่ ๔ คือกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว, แล้วก็เป็นที่สุดแห่งกรรมดำและกรรมขาว นี้ไม่ค่อยจะพูดถึงกัน; เพราะไม่ค่อยรู้เรื่อง.

ส่วนมากก็พูดกันแค่ ๒ กรรม คือ กรรมดี กรรมชั่ว, ที่เรียกว่ากรรมดำหรือกรรมขาว; ส่วนกรรมระคนกันนั้นไม่ต้องพูดถึงก็ได้ เพราะว่ามันไม่แปลกไปจากกรรมดำ – กรรมขาว ที่พูดมาแล้ว. ฉะนั้น กรรมทั้งหมดก็จะมีสัก ๓ กรรมเท่านั้น : กรรมดำคือชั่ว กรรมขาวคือดี แล้วกรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นที่สิ้นสุดแห่งกรรมดำและกรรมขาว. มีอยู่ ๓ กรรม.

เดี๋ยวนี้ ทุกวันๆเรากำลังกระทำความกรรม, ได้รับผลกรรม, เป็นไปตามกรรมแม้แต่หลับแล้วก็ยังถูกรบกวนด้วยกรรม หรือด้วยผลของกรรม; เพราะฉะนั้น นับว่ามันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์อยู่เต็มที ทั้งในอดีตตลอดเวลาทั้งหลับและตื่น.

เรื่องกรรม และความสิ้นกรรม

การที่แยกพูดเป็น ๒ เรื่องอย่างนี้ ก็ต้องการจะให้มองเห็นว่า การที่เราจำเป็นต้องลุล่วงไปตามกรรมนั้นมันสนุกไหม? คิดดูให้ดี ก็อาจจะมองเห็นได้เอง; แล้วการที่เราไม่ต้องลุล่วงไปตามกรรม เราอยู่เหนืออำนาจของกรรมมันน่าสนใจไหม? คิดดูให้ดีก็จะมองเห็นได้เอง. เพราะเหตุที่เรื่องกรรมมันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง

กับมนุษย์อยู่ตลอดเวลา น้อย่างหนึ่ง, และเพราะเหตุว่า **ถ้าเราเข้าใจและปฏิบัติในเรื่องอย่างถูกต้องแล้ว, เราจะสามารถที่จะเป็นผู้เป็นอิสระ ไม่ต้องลอบล่องไปคาบกรรม.** นี่มีความสำคัญอย่างหนึ่งจึงเอามาพูด.

ทีนี้ ก็อยากจะขอร้องให้สังเกตอีกสักชนิดหนึ่งเกี่ยวกับคำพูด, คำพูดที่เป็น **ภาษาบาลี** : เช่นคำว่า **กัมม** อย่างนี้ มันมีความหมายจำกัด ขึ้นเป็นอย่างอื่นไม่ได้; แต่ **ในภาษาไทย** ชาวบ้านพูดกันอยู่นี้ คำว่า **กรรม** นี้ **เปลี่ยนความหมาย** ไปเป็นอย่างอื่นก็มี ขึ้นได้ก็มี. ภาษาไทยเขาพูดว่า **กรรม** คือ **การกระทำ**; ทีนี้ การกระทำมันมีหลายชนิด, การกระทำที่เป็นกรรมก็มี, การกระทำที่ไม่เป็นกรรมก็มี. ฉะนั้น พูดว่า **การกระทำคือกรรม** นั้นมันไม่ถูก; แต่ถ้า **ภาษาบาลี** พูดว่า **กัมม** แล้ว หมายถึงกรรมทีเดียว; **หมายความว่า**การกระทำ **ที่ประกอบไปด้วยเจตนาของสัตว์ที่มีความรู้สึก.** นี่ขอให้สังเกตไว้ด้วย.

คำว่า **กรรม** ในภาษาไทยเปลี่ยนความหมาย มากกลายเป็นของบางอย่าง เป็นสิ่งบางสิ่ง เช่นว่า **ถึงแก่กรรม** อย่างนี้ ก็หมายความว่าตาย. ภาษาบาลีไม่มีอย่างนี้, ไม่เคยพูดอย่างนี้; ไม่เคยพูดว่า ถึงกรรมแล้วก็ต้องตาย. เด็ก ๆ ร้องกันอยู่ ได้ยินบ่อย ๆ ว่า **“กรรมแล้วแก้วตาเอ๋ย”** อย่างนี้; คำว่า **“กรรม”** อย่างนี้มันเปลี่ยนความหมายหมดแล้ว; มันหมายถึง **การรับผลกรรม** หรือ **กรรมมาถึงเข้าแล้ว** คือหมายความว่า ได้รับผลกรรม; ไม่ใช่กรรม.

ที่น่าสนใจอีกคำหนึ่งก็คือว่า เป็นประเพณีมาตั้งแต่โบราณ ครึ่งไหนก็ยากที่จะกล่าวได้ : คือพอคน ๆ หนึ่งตายลง พวกสัปบุรุษก็ต้องออกอุทานว่า **“อ้าว! ดี สันกรรมกันเสียที”** นี่เขาหมายความว่าเมื่อคน ๆ หนึ่งตายลงนี้ เขายินดีด้วยว่ามัน สันกรรมกันเสียที. ทีนี้ **ภาษาบาลี** ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น; **ตายนี้ไม่ใช่ สันกรรม.** **สันกรรม** มีความหมายอย่างอื่น : มีความหมายถึงความเป็นพระอรหันต์ ตายก็ได้ ไม่ตายก็ได้; ต่อเมื่อหมดกิเลสแล้วจึงจะสันกรรม; ฉะนั้นสันกรรมไม่ต้องตาย. ที่ชาวบ้านเขาพูดว่าสันกรรมกันเสียที เมื่อตาย อย่างนี้ความหมายมันต่างกันมาก; จะถูกหรือจะผิดนั้นก็ขึ้นที่เรื่องที่นำคำคิดดู.

อาตมาเข้าใจว่า ในสมัยโบราณเด็กด่าบรรพมาแล้ว คงจะได้พูดกันอย่างนี้เรื่อย ๆ มา; เพราะฉะนั้นสมัยหนึ่งอาจจะมีสอนถึงว่า “คนเราพอตายแล้วก็จบเรื่องกันไม่มีอะไร ไม่มีอะไรเหลือ” นี่ก็หมายความว่าสิ้นกรรม. ถ้าสอนลัทธิอย่างนั้นอยู่ว่า ตายแล้วไม่ต้องเกิด, ตายแล้วสิ้นสุดกันแค่นั้น, ถ้าอย่างนั้นจริง ความตายก็เรียกว่า การสิ้นกรรมได้เหมือนกัน. นี่จะถูกหรือผิดก็ต้องเอาไปคิดดูก่อน; เพราะว่าเรายังไม่มีหลักฐาน ที่มายืนยันว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า **ตายแล้วเกิด หรือว่าตายแล้วไม่เกิด; ท่านก็ไม่ไคร่.**

พระพุทธเจ้าท่านไม่ตรัสเรื่องที่ต้องตายแล้วจะเป็นอะไร; ท่านตรัสแต่เรื่องที่ว่า เป็น ๆ อยู่จะต้องเป็นอย่างไร : **เป็น ๆ อยู่จะต้องเป็นไปตามกรรม, สิ้นกรรมเมื่อสิ้นกิเลส; ส่วนเรื่องตายไม่พูดถึง.** คล้าย ๆ กับว่า **พระพุทธเจ้าท่านไม่พูดถึงเรื่องหลังจากตายแล้ว;** ให้เป็นอันว่ายกเลิกไปเสียให้หมดก็ได้. ว่าอย่างนั้นมันก็อาจจะเป็นไปได้เหมือนกัน; แต่จะมีคนเป็นอันมากที่เดี๋ยวกัดค้านว่า ไม่ได้, เป็นอย่างนั้นไม่ได้ เป็นมิจฉานิกิริ.

เรื่องเท็จจริงจะเป็นอย่างไร อย่าพูดกันเลยดีกว่า; มาพูดกันในข้อที่ว่า เชื่ออย่างไรมีประโยชน์. **ถ้าเชื่อว่าตายแล้วเกิดอีก มีประโยชน์ ก็จงเชื่ออย่างนั้น; ถ้าเชื่อว่าตายแล้วไม่เกิดอีก มีประโยชน์ ก็จงเชื่ออย่างนั้นก็ได้แล้วกัน.** โดยเฉพาะปัญหาทางศีลธรรม **เชื่ออย่างไร** ทำให้เป็นประโยชน์ทางศีลธรรม **ทำให้มีความสงบสุข ก็จงเชื่ออย่างนั้น.** ส่วนข้อเท็จจริงจะเป็นอย่างไรนั้นมันอยู่เหนือวิสัยของคนธรรมดาจะมองเห็นได้ด้วยตนเอง; เรื่องที่ต้องเชื่อคนอื่น, รอเอาไว้ก่อนก็ได้ยังไม่พูดถึง. ฉะนั้น **ใครพูดว่าพอตายลงก็สิ้นกรรมกันเสียที; ก็อย่าเพิ่งไปค้านเขา, อย่าเพิ่งไปดูถูกดูหมิ่นเขา;** มันอาจจะมีความหมายอย่างอื่นซ่อนอยู่.

ถ้าพูดตามภาษาธรรมดา ตามหลักที่มีในพระบาลีแล้ว **ความสิ้นกรรมนั้น หมายถึงเมื่อสิ้นกิเลส;** เมื่อหมดกิเลส หมดโลภะ โทสะ โมหะ ก็เป็นอันว่าสิ้นกรรม; ไม่มีตัวเราที่จะรับผลกรรมอีกต่อไป. และเมื่อไม่มี โลภะ โทสะ โมหะ แล้ว

ทำอะไรวางไปก็จะเป็นกรรม; ไม่ว่าทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทางไหนอะไรก็ตาม **ผู้ที่ไม่ใช่โลกะ โหสะ โหทะ ทำแล้วไม่เป็นกรรม; แต่เป็นกิริยาไป.**

นึกตัวอย่างมาให้เห็นว่า ภาษาชาวบ้านพูดกันอยู่ด้วยคำว่า “กรรม” อยู่หลายๆ คำนี้ ไม่เหมือนกับภาษาบาลี; อย่าเอาไปปนกัน ปนกันแล้วจะโง่เอง คือว่าทำให้เวียนหัว เข้าใจไม่ได้เอง. เรื่องนี้ขอเตือนไว้เป็นการตลอดกาลตลอดชีวิตเลยว่า : ภาษาไทยกับภาษาบาลีนั้น แม้จะเป็นคำตรงกัน เป็นคำเดียว ก็ได้หมายความว่ามันจะมีความหมายเหมือนกัน. ต้องระวังให้ดี ๆ เช่นคำว่า กรรม นี่เป็นต้น. ชาวบ้านเขาร้องว่า “กรรม กรรม กรรม” นี้; เขาหมายถึงกรรมชั่วถึงเขาแล้ว. ส่วนคำว่า “กรรม” ในภาษาบาลีนั้น หมายความว่าได้ทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งไม่ดีไม่ชั่ว; นี่คือข้อที่ต้องสังเกตไว้ว่า ภาษาชาวบ้านนั้น ใช้กันไม่ได้กับภาษาธรรมะในภาษาบาลี.

หลักปฏิบัติ ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องกับเรื่องกรรม เพื่อเป็นไปตามกรรม หรือ เพื่อความสำนึกไปแห่งกรรม

เราต้องการจะพูดกันในส่วนหลักปฏิบัติ; แต่ว่าหลักปฏิบัตินั้นมันจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจที่ถูกต้อง ที่เรียกว่าทฤษฎีนี้ด้วยเหมือนกัน. ดังนั้นก่อนแต่ที่จะพูดถึงการปฏิบัตินี้ ก็ต้องพูดถึงทฤษฎี หรือความรู้ที่เกี่ยวข้องกันกับการปฏิบัตินี้ อย่างจำเป็นด้วย. ฉะนั้น เราจะพูดกันถึงเรื่องหลักความรู้ หรือหลักทฤษฎีโดยเคาะเจอนั้นให้เป็นที่เข้าใจกันเสียก่อน แล้วจะได้พูดถึงตัวการปฏิบัติ.

๑. ความรู้ เรื่อง กรรมนั้น

ความรู้เรื่องกรรม มีอยู่หลายหัวข้อ : อันแรกที่สุดก็คือเกี่ยวกับคำว่า “กิริยา” กับคำว่า “กรรม”. คำว่า กิริยา ก็แปลว่า กระทำ; คำว่า กรรม ก็แปลว่า กระทำ เป็นภาษาบาลีทั้ง ๒ คำ แต่ไม่เหมือนกัน. สิ่งที่เราเรียกว่า กิริยานี้ คำกิริยาหมายถึงการเคลื่อนไหว, สักว่าเป็นการเคลื่อนไหวก็เรียกว่ากิริยา; แต่ไม่เรียกว่ากรรมก็ได้ ถ้าว่าการเคลื่อนไหวนั้น มิได้ประกอบอยู่ด้วยเจตนาของคนที่มีรู้สึก

ท่าน พิจารณา ดู **สิ่งที่เรากล่าว** กันบ้าง เพื่อเป็นเครื่องประกอบความรู้
ที่จริงเรื่องกรรมนั้นมันไม่มีเรื่อง ไม่มีปัญหา ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ; แต่ว่าเราารู้ไว้
บ้าง. กฎเกณฑ์อันนี้มีอยู่ว่า : **กรรมต้องประกอบไปด้วยเจตนา**, เป็นการกระทำด้วย
กาย วาจา ใจก็ตามใจ; แล้วมันต้องเป็น **ของสัตว์ที่มีความรู้สึกนึกคิดกับสัตว์ขั้ววัด**.
สัตว์เดรัจฉานไม่รวมอยู่ในข้อนี้; เพราะว่าสัตว์เดรัจฉานไม่ได้มีความรู้ขั้ววัด ไม่ได้
ยึดมั่นขั้ววัดเหมือนมนุษย์.

เรื่องกรรมนบญุต ไหว้สำหรับมนุษย์.   แลวกิตตองเปนมมนุษย์ทงขนาด

ข้อนี้เมื่อพูดกันอย่างนี้ก็อยากให้ทุกคนนึกถึงเรื่องที่เคยอธิบายให้ฟังบ่อย ๆ คือ เรื่องของพวกคริสเตียน ที่มีมนุษย์นั้นมีบาปมีทุกข์ ก็ต่อเมื่อไปกินผลไม้ต้นที่พระเจ้าห้ามว่า, อย่ากินเข้าไป, กินเข้าไปแล้วจะตาย. มนุษย์ไม่เชื่อ ไปกินเข้าไป, กินแล้วรู้ตัวว่า, พอรู้อย่างนี้มันบาปทันที. มีกรรมชั่วนั้นก็ชั่ว. แล้วยิ่งทำไปตาม

ความยึดมั่น ความอยากของกิเลส มันก็มีความทุกข์คือตาย. นี่ศาสนาคริสต์นิกายนี้มีหลักอย่างนี้ ว่า คนมีความทุกข์หรือมีบาปนี้ ต่อเมื่อไปรู้เรื่องดีเรื่องชั่ว

ในศาสนาพุทธเรา ก็มองเห็นได้ในลักษณะอย่างนั้น คือ **ต้องมีเจตนาดี เจตนาชั่วเป็นตัวกรรม.** ถ้าไม่รู้เรื่องดีเรื่องชั่วแล้ว มันจะมีเจตนาดีเจตนาชั่วได้อย่างไร; เพราะฉะนั้น **เรื่องกรรมบัญญัติไว้สำหรับระดับสัตว์ที่รู้จักชั่ว,** และยึดมั่นเรื่องดีเรื่องชั่ว, แล้วมีเจตนาทำอะไร เนื่องมาจากความยึดมั่นในเรื่องดีเรื่องชั่ว; เพราะฉะนั้น เอาตัวเจตนาอันนั้นแหละเป็นตัวกรรม.

ที่นี้ **เจตนา** ^{๕๔} **มาจากกิเลส** และ **เรียกว่ามีอวิชชาเป็นรากเหง้า** ที่เดียวที่เป็นปัจจัยด้วย คือความที่มัน **ไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นทุกข์ อะไรไม่เป็นทุกข์.** เมื่อไม่รู้ในข้อที่ว่า นี่เป็นอวิชชา; ดังนั้นจึงมีเจตนาปะปะๆไปตามความรู้สึกของความไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นทุกข์ อะไรไม่เป็นทุกข์. นี่เป็นเหตุให้เกิดตัณหา คืออยาก อยากอย่างใดอย่างหนึ่ง; เพราะมันไม่รู้ผิดๆไป แล้วมันก็อยาก, เป็นตัณหาผิดๆไป.

ตัณหาที่เราคุ้นกันอยู่แล้วว่า มี ๓ อย่าง : กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา **กามตัณหา**อยากในกาม, **ภวตัณหา**อยากในความมีความเป็น; **สองตัณหาทำให้เกิดความโลภ.** **วิภวตัณหา**อยากไม่ให้มี **อยากไม่ให้เป็น** **อยากไม่ให้มารอหน้า** อย่างนี้; **วิภวตัณหาทำให้เกิดโทสะได้เป็นแน่นอน;** แล้วทั้ง ๓ **ตัณหา** นั้นแหละ **ทำให้เกิดโมหะได้ :** กามตัณหาก่ดี ภวตัณหาก่ดี วิภวตัณหาก่ดี ทำให้เกิดโมหะได้; ฉะนั้น ตัณหาทั้งหลาย ย่อมให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ ที่เราเรียกว่าอกุศลมูลได้. มันก็มีมูลขึ้นมา คือ **โลภะ โทสะ โมหะ เป็นมูลเหตุให้ทำกรรม** ถ้าเป็นฝ่ายอกุศลก็ทำกรรมชั่ว ถ้าเป็นฝ่ายกุศลก็เป็นกรรมดี.

เอาละ, ตอนนี้จะเข้าใจผิด หรือตีกันยุ่งอีก : ที่ว่า **แม้ความดีหรือกุศล** ^{๕๕} **นั้นก็มาจากอวิชชา,** คนทั้งหลายจะไม่เชื่อว่าความดีนี้ กุศลนี้ ก็ยังมาจากอวิชชา, อวิชชาไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นทุกข์ อะไรไม่เป็นทุกข์. ฉะนั้น มันก็เข้าใจผิดไปว่าอย่าง

นั้นดี อย่างนั้นดี แล้วก็ยึดถือ; ดังนั้นก็ต้องเป็นทุกข์เพราะความดีที่ตนยึดถือ
นั่นเอง. **ทุกข์มันเกิดจากความยึดถือ : ยึดถือทุกขอย่างใด ยึดถือขวัททุกข์
อย่างขวั.**

ที่ไปยึดถือคนมีมูลมาจากอวิชชา คือโง่ขนาดละเอียดที่สุด. อวิชชามันมี
ทั้งอย่างเลวและอย่างดีด้วยเหมือนกัน : อวิชชาเลวๆ ก็ส่งไปทำกรรมเลว กรรมชั่ว
กรรมดำ ทันทิ ส่วนอวิชชาอย่างลึกซึ้งไม่รู้วาทคืออะไร ขวัคืออะไร; มันก็คิดว่าดี
นั่นแหละดี มันก็ทำดีด้วยอำนาจความเข้าใจผิดนั้น; ไปยึดมั่นในความดีนั้น ก็เป็น
ทุกข์เพราะความดี.

ถ้าหมดอวิชชาแล้วจะไม่อยากทำดี; นี่ช่วยจำไว้ด้วย. ถ้าหมดอวิชชา
มันไม่อยากทำดี; แต่จะอยู่เหนือความดี เห็นความชั่ว เห็นทุกอย่าง. **ถ้ายังมี
อวิชชา มันก็กระเสือกกระสนไปในเรื่องดี - เรื่องชั่ว, เรื่องดี เรื่องชั่วแล้วก็ขมมัน
แล้วก็เป็นทุกข์.** พอหมดอวิชชาแล้ว ก็อยู่เหนือดีเหนือชั่ว; นี่เป็นเรื่องที่ละเอียดอยู่.
แม้จะเป็นเรื่องทางทฤษฎีก็ต้องเอามาพูด เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับการที่จะปฏิบัติได้;
แต่แล้วคนที่ฟังไม่เข้าใจ ก็จะไม่เชื่อหรือจะค้าน; เพราะว่าอวิชชาเป็นปัจจัยไปใน
ทางกุศลก็ได้ อกุศลก็ได้ เจตมย์ก็ได้. เพราะฉะนั้นจึงสรุปความได้ว่า : **รากเหง้า
ทั้งหมด ที่จะต้องเป็นไปในทางเวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์ อย่างลึกซึ้งตาม อย่างขวัก็ตาม
ต้องอาศัยอวิชชา, หรือว่าถ้ามีความทุกข์แล้ว ก็ต้องมีอวิชชา.**

อย่าลืมว่า **ความดี ถ้าไม่ยึดถือก็ไม่มีความทุกข์,** ถ้ายึดถือก็มีความทุกข์;
ความชั่วก็เหมือนกัน ถ้ามีความยึดถือก็มีความทุกข์, ไม่มีความยึดถือก็ไม่มีความทุกข์.
ถ้าไม่มีความยึดถือแล้ว จะไม่ทำทั้งความดีและความชั่ว. อย่าได้เข้าใจผิดในเรื่องนี้;
ถ้าเข้าใจผิดในเรื่องนี้ มันจะตกกันยุ่ง และไม่เข้าใจทั้งหมดเลย.

ที่นี้ เปรียบเทียบกันดูว่า **กรรมมันต้องเป็นการกระทำด้วย กาย วาจา ใจ
ทางใดทางหนึ่งของสัตว์ หมดความรู้เรื่องขวัเรื่องดี เพื่อจะไ้ทำไปไ้ด้วยเจตนาขวั
หรือดี;** แล้วก็มี **รากของเจตนาขวัขวัที่อวิชชา** คือความไม่รู้วาทอะไรเป็นทุกข์

อะไรไม่เป็นทุกข์; แล้วก็ทำให้เกิดตัณหา อยากไปตามความโง่ เป็นกามตัณหาบ้าง, ภวตัณหาบ้าง วิภวตัณหาบ้าง; ให้ทำดีก็มี ให้ทำชั่วก็มี; จึงเกิดมูลเหตุที่ใกล้ชิดที่สุดขึ้นมา เป็นโลภะ โทสะ โมหะ พวกหนึ่ง, เป็นอโลภะ อโทสะ อโมหะ อีกพวกหนึ่ง. ถ้าเป็นโลภะ โทสะ โมหะ ก็เรียกว่าเป็นไปในฝ่ายทุกข์. ถ้าเป็นอโลภะ อโทสะ อโมหะ ชนิดที่เป็นความไม่รู้อะไร ก็เป็นอภัยกถา.

ส่วนที่เป็นความสิ้นไปแห่ง โลภะ โทสะ โมหะ นั้นอีกเรื่องหนึ่ง อย่าเอามาปนกัน; แล้วก็พึงให้เข้าใจดี ๆ ว่า : **โลภะ** นั้นแหละ **เป็นเหตุให้ทำดีก็ได้ เป็นเหตุให้ทำชั่วก็ได้**; เห็นได้ง่าย คนอยากทำดีก็เพราะโลภะ. คนอยากทำชั่วก็เพราะโลภะ.

โทสะ นั้น **เป็นเหตุให้ทำชั่วโดยประจักษ์**; โทสะเป็นเหตุให้ทำดีนั้นหายาก; มันจะเป็นเรื่องประจักษ์เสียมากกว่า. โกรธแล้วไปทำบุญอย่างนั้นก็เป็นเรื่องประจักษ์; มันก็เป็นบุญเหมือนกัน, แต่เป็นบุญชนิดหนึ่ง.

โมหะ **เป็นเหตุให้ทำดีได้ ทำชั่วได้** มันเห่อตามๆเขาไป, แล้วก็ทำดีได้ด้วยโมหะนั้น; หรือเพราะโง่เอง ก็ทำความดีไปเอง ชั่วไปเองก็ได้. นี่เป็นความยุ่งยาก เข้าใจยาก ขนาดที่เขาเรียกว่าอภิธรรม หรือปรมัตถธรรมอะไรนี้.

การกระทำที่เป็น **กิริยานั้นก็เป็นการกระทำเหมือนกัน**, ทางกาย วาจา ใจ ก็ได้ **ของสัตว์ทั้งปวง** แต่ว่าถึงขนาดที่จะไม่ยึดมั่นถือมั่นเรื่องชั่วเรื่องดี เช่นพระอรหันต์เป็นต้น; กิริยาจึงไร้เจตนาชั่ว เจตนาดี, และไม่มีอวิชชา ไม่มีตัณหา ไม่มีโลภะ โทสะ โมหะ. กิริยาอย่างนี้ **เป็นกิริยา คือการกระทำของผู้หมดโลภะ โทสะ โมหะ**; คือพระอรหันต์นั่นเอง.

กิริยาอื่นนอกจากกิริยาของพระอรหันต์ ก็คือสัตว์ที่มันยังไม่รู้ชั่วรู้ดี เช่นคนป่าหรือสัตว์เดรัจฉานอย่างนี้ มันก็ไร้เจตนาชั่วดี ไม่เกี่ยวกับอวิชชาหรือกิเลส : เช่นแมวจับหนูอย่างนี้ มันก็เป็นเพียงกิริยาของแมว; แต่ว่าปฏิกิริยาอาจจะเกิดขึ้น เช่นคนตีแมวตายก็ได้ เพราะว่าไม่อยากให้จับหนู; หรืออาจจะชอบใจแมว, เลี้ยงดู

แมวให้ตาก็ได้. แต่การกระทำของแมวซึ่งเป็นสัตว์ที่ไม่รู้เรื่องชั่วเรื่องดี ไม่มีความยึดมั่นเรื่องชั่วเรื่องดีต้องจัดไว้ในฝ่ายกิริยา; ถ้าจะไปจัดไว้ในฝ่ายกรรม ต้องยอมรับรองว่าแมวรู้จักชั่วรู้จักดี จึงจะได้; แล้วมีเจตนาชั่วเจตนาดี อย่างนั้นจึงจะได้.

เดี๋ยวนี้ตามความเห็นของอาตมาถือว่า แมวหรือสัตว์เดรัจฉานนี้ มันไม่เกี่ยวกับรู้จักชั่วรู้จักดี; ฉะนั้นแมวจับหนูกินนี้ไม่ปรับให้ตกนรก. หรือทำนอุปาสกคนไหนจะปรับแมวให้ตกนรกก็น่าตามใจ; มีสิทธิที่จะทำได้; แล้วเราย่าเถียงกันในข้อนี้.

กิริยาอย่างหนึ่งเป็นเพียงการเคลื่อนไหวของสิ่งที่ไม่มีกาย วาจา ใจ คือ กิริยาของสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่นว่า กิ่งไม้หักโครมลงมานั้นคือระอาตมาอย่างนี้; นี่คือกิริยาล้วน ๆ. ต้นไม้ไม่มีชีวิตจิตใจ ไม่มีความรู้สึกอะไร, ถือว่าไร้กาย วาจา ใจ ด้วย; เพราะฉะนั้นมันจึงไร้เจตนา ไร้วิชา ไร้ตณหา ไร้โลภะ โทสะ โมหะ ไร้อะไรหมด; นี่เป็นกิริยาอย่างหนึ่ง.

นี่เป็นตัวอย่างที่ยกมาให้ฟังว่า กรรมเป็นการกระทำของสัตว์ผู้รู้จะทำไปโดยความยึดมั่นถือมั่น มีเจตนา นี่เป็นกรรม. ส่วน กิริยา คือการกระทำของผู้ที่อยู่ในนอกเหนือชั่วเสียแล้วคือพระอรหันต์ นี่ก็เป็นกิริยา; แล้วกิริยาของสัตว์, สัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น ที่ยังไม่รู้เรื่องดีเรื่องชั่ว อันนี้ก็เป็นกิริยา; แล้วกิริยาของสิ่งที่ไร้จิต ไร้วิญญาณ ก้อนหิน ก้อนดิน มันพังลงมา ต้นไม้หักลงมา อันนี้ก็เป็นกิริยาที่เป็น กิริยานี้ ไม่บัญญัติว่าชั่วชั่ว ทุกชนิดเลย; ที่ เป็นกรรมกับบัญญัติว่าเป็นดีเป็นชั่ว แล้วแต่สมมติว่าอย่างไรดีอย่างไรชั่ว. ที่มันถูกกับกิเลสหรือความต้องการ นี่ใคร ๆ ก็เรียกว่าดี : ของพวกโจรมันก็ว่าดีไปอย่างโจร, ของพวกสัตบุรุษก็ว่าดีอย่างสัตบุรุษ; ดีชั่วอย่างนี้ยังหลอกลวงอยู่มาก. รวมความสั้น ๆ ก็คือว่า ดีก็คือที่ ใคร ๆ ทุกคนชอบ, ที่ไม่ดีคือที่ ไม่มีใครชอบ.

เดี๋ยวนี้เรารู้จักสิ่งที่เรียกว่ากรรม กับสิ่งที่เรียกว่ากิริยา ครบทั้ง ๒ อย่าง แล้วกิริยาไม่มีวิบาก คือไม่มีผลกระทบ, ส่วน กรรมนั้นจะมีวิบาก อย่างใดอย่างหนึ่ง,

ถ้าไม่มีเจตนาไม่เรียกว่ากรรม. ฟังไว้ให้ดี ๆ ถ้ามีเจตนาทำกรรมแล้ว ต้องมีผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ดีหรือชั่ว ก็ตามแต่ว่า มันกระทำอย่างไร.

นี่คือเรื่องที่จะต้องรู้จัก ๒ เรื่อง กล่าวคือ การกระทำ หรือการเคลื่อนไหวก็ตาม **ของสิ่งที่มีชีวิต** **มีชีวิต** แล้ว, มันก็กลายเป็นกรรม. ส่วน การกระทำ หรือการเคลื่อนไหว **ของสิ่งที่ไม่ใช่เรื่องมีชีวิต**, นี่ก็ **เป็นกิริยา** ไปหมด. คำ ๒ คำนี้ต้องไม่เอามาปนกัน; ส่วนในภาษาไทยไปเรียกว่าการกระทำเหมือนกันหมด จึงมีทางที่จะปนกันอยู่. เพราะกรรมก็เรียกว่าการกระทำ, กิริยาก็เรียกว่าการกระทำ; แล้วมันก็ปนกันอยู่ได้. ส่วน **ภาษาบาลีปนกันไม่ได้** อย่างหนึ่งเขาเรียกว่ากรรม; อีกอย่างหนึ่งเขาเรียกว่ากิริยา.

๒. ประเภท ของ กรรม

เอาละ นี่เมื่อรู้จักสิ่งที่เรียกว่ากรรมแล้ว ก็รู้จัก **ประเภทหรือชนิดของสิ่งที่เรียกว่ากรรม.**

เรื่องนี้ก็ได้ยินได้ฟังกันอยู่ทั่วไปแล้วเกือบจะไม่ต้องพูดอะไร; เอามาพูดเพียงเพื่อให้ระลึกได้. กรรมจำแนกเป็น กุศลกรรม อกุศลกรรม และอัปายาทกรรม **กุศลกรรม — กรรมดี, อกุศลกรรม — กรรมชั่ว, อัปายาทกรรม —** **นี่ไม่กล่าวว่าเป็นชั่วหรือกล่าวไม่ได้,** หรือไม่กล่าวก็ตามใจว่ามันดีหรือชั่ว; เมื่อมันกล่าวไม่ได้ก็คือไม่กล่าว เพราะว่ามันไม่ได้. **กรรมดำคืออกุศลกรรม, กรรมขาวคือกุศลกรรม,** กรรมเจือกันก็คือกุศลกับอกุศลเจือกัน. **กรรมไม่ดำไม่ขาวก็เป็นอัปายาท;** ถ้าพูดให้ถูกมันกลายเป็นเพียงกิริยาไปในที่สุด ไม่เป็นกรรม.

ในวันหนึ่ง ๆ เรามีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง; **ถ้ามีศีลระมัดระวังจิตใจได้ก็** **ก็เข้าไปในทางกุศลกรรมมากกว่า.** ถ้า **เสลดสติ** ปล่อยให้กิเลสมันทำตามสบายแล้ว **ก็เข้าไปในทางอกุศลกรรมมากกว่า.** มันจึงมีสิ่งๆ เดียวกันอีก คือสิ่งที่เรียกว่า **สคินัน** และ **เป็นเครื่องกั้นกระแส,** เป็นเครื่องกั้นกระแสแห่งกิเลส, เป็นเครื่องกั้น

กระแสนแห่งกรรม. ถ้ากระแสนแห่งกิเลสก็คือกนกระแสนแห่งกรรม; เพราะฉะนั้น **อยู่ด้วยสตินี้จะช่วยได้มาก** หรือช่วยได้ถึงที่สุดเกี่ยวกับกรรม.

ถ้ามีสติแล้วก็ไม่ทำกรรมที่ไม่ควรจะทำ, หรือถ้ามีสติแล้ว **แม้กรรมแต่หนหลังที่จะมาให้ผลเดี๋ยวนี้ สติก็ทำให้ไม่รับเอา**; แม้จะเป็นทุกข์ที่ไม่เป็นทุกข์อย่างที่คนรับเอาด้วยความยึดมั่นถือมั่น. ผลกรรมแต่หนหลังอาจจะมาถึงคนธรรมดาที่ไม่ใช่พระอรหันต์ แล้วก็ทำให้เป็นทุกข์ได้; ถ้ามีสติระลึกได้ก็จะไม่หลง ไม่โง่เอามาเป็นอารมณ์นึก.

ทีนี้ ผลกรรมแต่หนหลัง ถ้ามาถึงพระอรหันต์แล้วไม่เป็นผลกรรมได้, กลายเป็นกิริยา, เป็นผลของกิริยา, กลายเป็นปฏิบัติกิริยา. พระอรหันต์ **เมื่อเป็นพระอรหันต์แล้วก็หมดกรรม**; ถ้าท่านทำอะไรก็เป็นเพียงกิริยา, ดังนั้นแม้ **ผลกรรมแต่หนหลัง** ที่ทำไว้ก่อนแต่ที่เป็นพระอรหันต์ มาถึงเข้า; นั่นก็ **เป็นเพียงปฏิบัติกิริยา ไม่ใช่ผลกรรม**.

อย่าง **เรื่องที่ชอบเชื่อกันนัก ซึ่งไม่มีในบาลี** ว่า : พระโมคคัลลานะถูกโจรมาทำอันตรายอย่างโน้นอย่างนี้ จนกระทั่งต้องนิพพานเพราะฝีมือโจร. พวกนั้นเขาอธิบายกันว่า ผลกรรมแต่หนหลังมาตามทัน; อย่างนี้หลบตาพูด. ผลกรรมอะไรจะมาตามพระอรหันต์อีก; ถ้ากรรมตามมา มันก็กลายเป็นเพียงปฏิบัติกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง, ไม่เรียกว่าผลกรรมหรือวิบาก. ฉะนั้น **ขอให้สนใจสิ่งที่เรียกว่าสติไว้ด้วย แม้คนธรรมดาจะอาศัยสติเพื่อประะหะผลกรรมแต่หนหลังได้**.

๓. สมุฏฐานของสิ่งที่เรียกว่า กรรม

ข้อต่อไปนี้จะดูกันถึง สมุฏฐานของกรรมก็คือกิเลส. นั่นเป็นคำตอบกำปั้นทุบดิน; แต่คำว่ากิเลสมีหลายชั้น มันซ้อนกันอยู่หลายชั้น.

กิเลสชั้นแรกชั้นรากชั้นลึกที่สุด ก็คืออวิชชา; มันต้องประกอบอยู่ด้วยอวิชชา กล่าวคือสภาวะที่ปราศจากความรู้ว่าอะไรเป็นทุกข์ อะไรไม่เป็นทุกข์. ไม่มีความรู้เรื่องอันนี้ เรียกว่า อวิชชา; นี่เป็นรากสุดของกิเลส.

กิเลสที่งอกออกมาจากอวิชชา เป็นชั้นเหตุปัจจัยนี้ ก็เรียกว่า **ตัณหา** คือ ความอยาก ๓ ประการนั้น. ความอยากที่เป็นไปตามอำนาจของความไม่รู้ ก็เรียกว่า ตัณหา. ตัณหานี้ก็คือกิเลส, กิเลสชั้นที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่จะให้เกิด โลภะ โทสะ โมหะ ที่เรียกว่ามูลเหตุที่ใกล้ชิดที่สุด. โลภะ โทสะ โมหะ นี้เรียกว่า เป็นมูลเหตุสำหรับเรา; เพราะเราทำสิ่งต่างๆ เนื่องมาจากเหตุคือ โลภะ โทสะ โมหะ นี้ หรือถ้าเราไม่อยากจะเรียกโลภะ โทสะ โมหะเป็นเหตุ ก็ไปเรียกที่ตัณหาก็ได้. เราไม่อยากจะเรียกที่ตัณหา ไปเรียกที่อวิชชาเลยก็ได้.

ทำกรรมเพราะอวิชชาที่ถูก, ทำกรรมเพราะตัณหาที่ถูก, ทำกรรมเพราะ โลภะ โทสะ โมหะนั้นมันถูก; ไม่มีทางผิด. แต่แล้วมันซ้อน ๆ ซ้อน ๆ กันอยู่. อวิชชาตลอดตัณหาออกมา, ตัณหาตลอดโลภะ โทสะ โมหะ ออกมา; แต่ว่า เป็นความรู้ที่ละเอียดเกินต้องการ ไม่ต้องรู้ก็ได้. ที่เอามาพูดนี้จำก็ได้ ไม่จำก็ได้.

นี่คือว่า **สมุฏฐานของกรรมก็คือกิเลส** ในนามว่าอวิชชาก็ได้, ตัณหาก็ได้, โลภะ โทสะ โมหะ ก็ได้, แล้วอื่นๆ อีกเยอะเยอะ อย่าเอามาพูดเลย มันไม่มีเวลาพอ ถ้ามีสมุฏฐานของกรรม ก็แน่นอน มันก็ต้องมีกรรมแน่; เพราะว่ากรรมมันอยู่ได้ด้วย สมุฏฐานของกรรม, เกิดมาจากสมุฏฐานของกรรม.

๔. กิจหรือหน้าที่ หรือฐานะของกรรม

สิ่งที่จะต้องไปก็คือ **กิจของกรรมก็คือการให้ผลแก่ผู้ทำ**, นั่นมันเป็นหน้าที่ของกรรม; อย่าไปโทษมันเลย มันเป็นกิจฐานะของสิ่งที่เรียกว่ากรรม ที่มันจะให้ผลแก่ผู้ทำ; เหมือนกับพระเจ้า. เราจะเรียกหน้าที่ของกรรมนี้ว่าพระเจ้าก็ได้; ที่เขาเรียกว่าพระเจ้าจะคอยลงโทษหรือคอยให้รางวัลอย่างยุติธรรมที่สุด; นั่นคือหน้าที่ของกรรม. พวกอื่นเขามีพระเจ้าย้ำไปว่าเขาซี; เราไม่มีพระเจ้า ก็มีกิจของกรรม มี **กฎของกรรมนี้เป็นพระเจ้า**; ทำให้เกิด **กัมมทายาท** **กัมมโยนิ** **กัมมพณฺธุ** ฯลฯ อะไรที่สวดมนต์กันอยู่บ่อยๆ นั้นแหละ; มันเป็นหน้าที่หรือกิจของกรรม ทำให้เกิด **ทายาท ผู้ที่จะรับผลของกรรม** กล่าวคือให้เวียนว่ายเรื่อยไปในวัฏสงสาร.

หน้าที่ของกรรม มีอยู่อย่างนั้น **มีหน้าที่ให้ผลแก่ผู้ทำกรรม ให้ได้รับผลของกรรม แล้วให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร**; นี่กรรมมันมีหน้าที่อย่างนี้. เราอย่าไปโกรธ อย่าไปเกลียดกรรมเลย : ถ้านับถือบูชามันเสียยิ่งจะดีกว่า; เหมือนเขานับถือพระเจ้า เขากลัวพระเจ้า อย่าให้พระเจ้าลงโทษ ให้พระเจ้าให้รางวัลอย่างเดียว.

เราต้องรู้จักประจบกรรม ประจบพระเจ้าคือกรรมนี้ดี ๆ คือ **ทำแต่ความดี แล้วกรรมก็ให้รางวัลอย่างเคียว**; แต่แล้วก็อย่าลืมว่า ยังเวียนไปในวัฏฏสงสารอยู่นั่นเอง : ทำดีได้รับรางวัล, ได้รับรางวัลชั้นเลิศ ก็เพื่อเวียนไปในวัฏฏสงสารอย่างดี; ถ้าทำกรรมชั้นเลวก็ได้รับโทษให้เวียนไปในวัฏฏสงสารอย่างร้าย เจ็บปวด แสบเผ็ด เพลานอะไรไปตามเรื่อง.

ถ้าเป็นไปอย่างดี ก็ไปเกิดบนสวรรค์วิมานอะไร ที่ชอบกันนัก : แต่แล้วมันก็คือการเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร; อย่าเห็นเป็นอย่างอื่น. **ผลของกรรมแล้วก็ต้องให้เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร เป็นสุคติ เป็นทุคติ เป็นสวรรค์ เป็นนรก เป็นอะไรก็ตามใจ** ซึ่งเราเกลียดอย่างหนึ่ง, และไม่เกลียดอีกอย่างหนึ่ง. แต่ทั้งสองอย่างนั้น มันเป็นการเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร; นี่เรียกว่ากิจหรือหน้าที่ของกรรม มันมีอยู่อย่างนี้ แก้ไขไม่ได้.

๕. ผล ของ กรรม

ดูต่อไปถึงผลของกรรมมันมันเป็นไปตามลักษณะของกรรม คือดี, ชั่ว, หรือกล่าวไม่ได้ว่าดีหรือชั่ว นี่มันเป็นการอธิบายอยู่ในตัวแล้ว ให้รู้แต่ว่า **ผลของกรรมก็ต้องเป็นไปตามลักษณะของกรรมที่ทำไว้**. แต่ขอจำกัดเขตไว้หน่อยว่า อย่าเข้าใจเหมือนบางคนเข้าใจ; บางคนเข้าใจว่า ผลของกรรมจะต้องมีรูปร่างเหมือนกรรม; นี่เขาเข้าใจอย่างนั้น. พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ตรัสอย่างนั้น; **ผลของกรรมไม่ต้องมีรูปร่างเหมือนตัวกรรมก็ได้** คนบางคนเชื่อว่า เราฆ่าเขาตายด้วยดาบนี้ เราจะได้รับผลกรรมถูกฆ่าตายด้วยดาบ มันมีนิทานในอรรถกถา เช่นว่า :-

คน ๆ หนึ่งเขาเอาวัวมาฝึกแล้วไม่ได้อย่างใจ เขาโกรธ เขาเอาผ้าชุบน้ำมันพันคอวัว แล้วก็จุดไฟ แล้ววัวมันตายหรือมันเกือบตาย. ที่นี้เขาก็เวียนว่ายไปเกิดเป็นกานบินไปในอากาศ; พอตีกับว่าบ้าน ๆ หนึ่งไฟไหม้ ไฟคุ ลุกจนกระทั่งเสวียนหม้ออันหนึ่งไหม้ไฟ ลอยขึ้นไปในอากาศ; แล้วกาทัวนั้นก็บินมาพอดี; คอสวมเข้าไปในเสวียนหม้อที่กำลังไหม้ไฟลุกอยู่ แล้วกาทัวนั้นก็ตาย. นี่เพื่อว่าให้มันมีผลเหมือนกันว่า นายคนนั้นเคยทำมาลัยไฟใส่คอวัว.

นี่เป็นตัวอย่างที่ว่า ผลกรรมจะต้องเหมือนกับรูปของกรรมเสมอไป อย่างนี้ **บาลีไม่มี**; ถ้ามีมันก็คงฟลุคหรือบังเอิญ, หรือมันจะเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้น มันไม่ใช่ทั้งหมด. แต่ว่าเขามักจะถือกันเลยเถิดไปว่า มันจะต้องเหมือนกันเลย, ผลกรรมจะต้องเหมือนกับตัวกรรมอย่างนี้เป็นต้น. ที่แท้เหมือนกันก็ ไม่เหมือนกันก็; เราพูดได้แต่เพียงว่า **ผลของกรรมต้องเป็นไปตามลักษณะของกรรม คือดีหรือชั่ว, ผลดีหรือผลร้าย หรือกล่าวไม่ได้ว่าดีหรือร้าย**; แล้ว **รูปของการกระทำนั้นไม่จำเป็นต้องเหมือนกับตัวกรรมนั้นเสมอไป**; เหมือนก็ได้ ไม่เหมือนก็ได้.

๖. รส ของ กรรม

เราจะเปรียบเทียบรสของกรรม ก็เหมือนกับว่า รสทางลิ้น ชมก็มี หวานก็มี จืดก็มี **ขมก็กรรมชั่ว, หวานก็กรรมดี, จืดก็กรรมที่กล่าวไม่ได้ว่าดีหรือชั่ว**; แต่อย่าลืมว่า **ทุกอย่างล้วนแต่เป็นทั้งแห่งอุปาทาน** แม้จะเป็นอภัยภักต ก็ยังมีลักษณะของอุปาทานอย่างหนึ่ง ดีก็อุปาทานไปในทางดี, ชั่วก็อุปาทานไปในทางชั่ว, อภัยภักตก็เป็นอภัยภักต. ฉะนั้น อย่าไปคิดว่าขมหรือหวานหรือจืด แล้วมันจะต่างกันไปตลอดกาลตลอดสาย; ไม่ใช่.

ขมก็เป็นไปเพื่ออุปาทาน, หวานก็เป็นไปเพื่ออุปาทาน, จืดก็เป็นไปเพื่ออุปาทาน; พอมีอุปาทานก็ต้องมีทุกข์; **ทุกอย่างเป็นทั้งแห่งอุปาทาน. ถ้าอุปาทานเกิดก็ต้องมีทุกข์**; ถ้าไม่เกิด หรือยังไม่เกิด ก็ยังไม่เป็นทุกข์. นี่รส

ของกรรมมันเป็นอย่างนี้; ฉะนั้นอย่าไปเอากับมันเลย : รสชม รสหวาน รสจีตนี้; เว้นไว้แต่มันจะไม่มีรส คือกรรมที่ ๓ กรรมไม่ดำไม่ขาว หรือกรรมไม่มีรสนั้น จึงจะพอเอาได้ พอจะเล่นด้วยได้. ส่วนเรื่องชั่ว เรื่องดี เรื่องอัพยากฤต ที่ยังประกอบอยู่ด้วยรากเหง้าคือ อวิชชา^{๕๔}นี้ ไม่ได้, เล่นด้วยไม่ได้.

ข้อนี้จะเป็นเครื่องช่วยให้เข้าใจขึ้นอีกว่า **หมกไม่ไหว ทวนก็ไม่ไหว จักก็ไม่ไหว; สู้ไม่มีอะไรเลยไม่ได้.** คำนี้เป็นคำเปรียบ เป็นอุปมา คำเปรียบใช้เรียกชื่อพระอรหันต์ที่มีอยู่คำหนึ่ง **อรสุโรโป - มีรูปไม่เป็นรส**, คนไม่รู้เขาใช้คำนี้ คำพระพุทธเจ้าว่า : “อ้ายคนไม่เป็นรส”, คำพระพุทธเจ้าว่าคนไม่เป็นรส. พระพุทธเจ้าท่านตอบว่า : “เออดี ถูกแล้วฉันเป็นคนไม่มีรส **คือว่าไม่ติด ไม่รับรส ไม่ยินดี ยินร้ายเกี่ยวกับรส ไม่มีรส; ประกาศพรหมจรรย์ที่ไปถึงสิ่งที่ไม่มีรส, ไม่มีรส ไม่มีชาติ**” เพราะฉะนั้น **ที่มันมีรสอยู่นั่นเป็นผลของกรรม, หรือ ผลของกรรมมันต้องมีรส** รสชมบ้าง รสหวานบ้าง รสจีตบ้าง; สู้ที่ไม่มีรสเลยไม่ได้ คือไม่เกี่ยวกับรส. แต่เดี๋ยวคนที่ยังมีอวิชชา มีกิเลส ตัณหา มีอุปาทาน ก็ต้องชอบรสใครสหนึ่ง; เพราะว่ารสนั่นเอง ปปรุงให้เกิดกิเลสต่อไปอีกข้างหน้า เป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน.

๖. อัสสาทะของกรรม

ที่นี้มาดูไปถึงสิ่งที่เรียกว่า คำว่า **อัสสาทะ** คำนี้ บางคนไม่เคยได้ยิน มันแปลกหูไม่รู้ว่าจะไรก็ได้; ตัวหนังสือมันแปลว่า สิ่งที่ยั่ววน ตรงกับคำว่าเสน่ห์ เสน่ห์คือสิ่งที่ยั่ววน. **อัสสาทะของกรรมก็คือ เสน่ห์ของกรรม** ที่ดึงดูดคนให้เข้าไป พอใจหลงใหลในกรรม; แม้ว่าเป็นกรรมผิดร้อน คนก็ยังไปทำได้ แม้บาปก็ยังไปทำได้; เพราะฉะนั้นบาปมันก็ต้องมีเสน่ห์เหมือนกัน บุญมันก็มีเสน่ห์ บาปมันก็มีเสน่ห์ ไปตามเรื่องของมัน.

ที่นี้เรามองกันดู เท้าที่ความรูสึกสามัญสำนึกมันจะดูได้ : ถ้าเป็น **กรรมดี** มีผลหวานอร่อย **เสน่ห์ของมันทำให้หลงใหล**; ถ้าเป็นกรรมชั่วแล้วมันซ่อนความชั่ว.

มันเข้าใจเป็นว่า ถ้าได้ประโยชน์แล้วก็ดี; คนทำชั่ว ก็เพราะ **เพื่อจะเอาประโยชน์ส่วนตัว**. และไม่ใช่เพียงเท่านั้น ผลชั่วของกรรมชั่วมันยัง **ทำให้เกิดความทุกข์ที่จะแก้ตัว หรือจะแก้กัน**; เมื่อได้ดีเขา เมื่อได้ดำเขา แล้วสบายใจ.

บางคนคงจะเคยสังเกตเห็นกันมาแล้ว : มันกลุ้มอยู่ในใจ, ถ้าได้ดำเขา สักกระบุงหนึ่ง มันสบายใจ; อย่างนี้ก็เรียกว่า เป็น **เส้นของกรรมชั่ว** อย่างน้อยที่สุด **มันก็ชั่วให้แก้แก้ตัว หรือว่าแก้กัน** เรื่องมันก็มีต่อไปอีกไม่จบ. แม้ที่สุด แต่จะเป็นกรรมที่กลางๆ, ไม่มีผลถึงกับเป็นดี เป็นชั่ว เป็นหวาน เป็นขม คือจิตๆ; มันก็ยังกระตุ้นให้อยากลองต่อไปอีก, จนกว่าจะพบที่หวาน หรือว่าอะไรตามที่ต้องการ.

อย่างนี้ล้วนแต่เป็นสังขาร, เป็นความชั่ว หรือเส้นๆ ของสิ่งที่เรียกว่ากรรม; หมายความว่าทำให้เราออกมาจากมันได้ยาก คือเราจำต้องเข้าไปเกี่ยวข้อง คือไปทำกรรมจนได้. กรรมดี กรรมชั่ว กรรมที่เป็นกลางๆ อะไรก็ตาม ต้องสังเกตให้รู้ไว้, แล้วอย่าได้ไปหลงเส้นๆของมัน.

๘. อาทินวะ ของ กรรม

ทีนี้ หูตาสว่างขึ้นมาแล้ว เราก็ดูกันต่อไป ถึงสิ่งที่เรียกว่า **อาทินวะของกรรม**. **อาทินวะ** เป็นคำที่บางคนยังไม่รู้จักได้. อาทินวะ แปลว่า **โทษอันเลวทราม**, อาทินวะ หรือ อาทินพณ^{๕๕} แปลว่าโทษอันต่ำทราม. **โทษอันต่ำทรามของกรรม** คืออะไรบ้าง? แม้กรรมดี เมื่อยึดมันถ้อมมันแล้วมันก็ทำให้เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร.

กรรมดีแท้ๆ ก็ยังทำให้เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร, กรรมชั่วก็ทำให้เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร; เพราะฉะนั้น ทั้งกรรมดีกรรมชั่ว **“เป็นทะเลขฬะ”** อย่างที่เราพูดอยู่ทุกวันนี้. **ทะเลขฬะเดียวเลวเดียวแข็ง**. เดียวเลวเดียวแข็ง; ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ล้วนทำให้เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร; เพราะฉะนั้น “มันเป็นทะเลขฬะ” อันกว้างขวางสุดหูสุดตา. นี่หมายความว่าขึ้นชื่อว่ากรรมแล้ว ก็จะต้องมีผลกรรม ที่ทำให้เวียนว่ายไปในวัฏฏสงสารต่อไปอีกไม่สิ้นสุด.

ที่นี้ ที่กล่าวไว้อย่างละเอียดลึกซึ้งกว่านั้น เขากล่าวไว้ว่า **กรรมเป็นพญามาร**, เป็นมารตัวหนึ่ง เรียกว่า **อกิสังขารมาร**. อกิสังขาระ แปลว่า เครื่องปรุงแต่งอย่างยิ่ง; กรรมเป็นอกิสังขาระ และชื่อว่ามาร; เรียกว่าอกิสังขารมาร, เป็นมารตัวหนึ่งในหลาย ๆ มาร. มารคือการปรุงแต่งอย่างยิ่ง,

คำว่า “ปรุงแต่ง” ในที่นี้ หมายความว่ามันไม่หยุด, มันไม่ให้จบ มันไม่ให้สิ้น, มันผลักดันให้มันต่อไปเรื่อย กล่าวคือเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสารเหมือนกัน. แต่มองดูในระยะอันสั้นหรืออันชิดเข้ามา ว่า**มันเป็นมารในฐานะมันคอยปรุงแต่งเรื่อย**, มันไม่หยุดเป็นนิพพานสักที.

ถ้าพูดสำนวนโวหารที่เราเคยพูดกันอยู่บ่อย ๆ ก็คือ มันปรุงตัวกู – ของกู. สิ่งที่เราเรียกว่า **กรรมมันมันเป็นมาร เพราะมันปรุงให้เกิดตัวกู – ของกู**. ตัวกู – ของกูนี้เกิดขึ้นมาแล้วเป็นอย่างไรบ้าง? นี้รู้กันอยู่แล้ว. คำว่าตัวกู – ของกูคือตัวทุกข์; เกิดเป็นตัวกู – ของกูขึ้นมาวันหนึ่งไม่รู้กี่ครั้งหรือกี่สิบครั้ง มันก็เป็นทุกข์ทุกครั้งที่มันมันเป็นมารเพราะข้อนี้.

ในสังยุตตนิกาย หมวดอภัยกตสังยุตต์ มีข้อความที่แสดงให้เห็นว่า มีสิ่งที่ควรที่จะเรียกว่า “**กัมมวิญญาน**”, หรือเรียกกำลังของกรรมว่า “**วิญญาน**”: นี้ **ไคแก่ปฏิสนธิวิญญาน** ที่ชาวบ้านก็พูดกันว่า ไปเกิดตามกรรมนั้น, หรือวิญญานพาผลกรรมไปเกิด; นี้พูดอย่างภาษาชาวบ้านอย่างสมมติ.

ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมะ ไม่ต้องตายเข้าใจไปเกิดที่ไหน; นั่งอยู่ที่นี้เมื่อมีกรรมแล้วมันจะต้องปรุงปฏิสนธิวิญญานให้เกิดตัวกู – ของกู อยู่ทันทีแหละ. อย่างนี้เรียกว่าปฏิสนธิวิญญานได้เหมือนกัน, คือ **กรรม หรือผลของกรรมนั้นเองทำหน้าที่เป็นอกิสังขาร ปรุงวิญญานหรือจิตใจอันใหม่**. จิตใจอันใหม่ก็ **โผล่ขึ้นมาเป็นตัวกู – ของกู**; ฉะนั้นกรรมชนิดนี้ได้ชื่อว่า กัมมวิญญาน – วิญญานคือกรรม; เรียกทั่วไปว่า ปฏิสนธิวิญญาน. นี้เห็นพบอยู่แห่งเดียวในสังยุตตนิกาย.

๕. เจ้าของ กรรม

แท้จริงมันไม่ได้มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา; แต่อวิชชาทำให้ยึดมั่นถือมั่นเป็นสัตว์บุคคล ตัวตน เรา เขา; เพราะฉะนั้น **ความยึดมั่นถือมั่น เกิดเป็นความขันธ์มา** **นี้เรียกว่าเป็นเจ้าของกรรม.** เพราะฉะนั้นเห็นได้ทันทีว่า มันบ้า, มันไม่ได้มีตัวจริง, มันเป็นเรื่องหลอกๆ, มันเป็นเพียงความเข้าใจผิดของอุปาทาน ที่มาจากอวิชชาว่า : “กรรมของกู กูมีกรรม กูได้รับผลกรรม”, อะไรมันก็เกิดขึ้นมาได้ มีเจ้าของกรรมขันธ์มาได้ ทั้งที่แท้จริงนั้นมันไม่มี; แต่ความรู้สึกในใจมันรู้สึกเต็มที่ว่าเหมือนกับมี; เพราะความรู้สึกนั้นมาจากอวิชชา สร้างอุปาทานขึ้นมา. ฉะนั้น ถ้าถามว่าใครเป็นเจ้าของกรรมกันด้วย? ก็ตอบอย่างกำปั้นทุบดินคือผิดไม่ได้ว่า : **ผู้ที่ทำกรรม ผู้ที่ได้รับผลกรรม ผู้ที่ต้องเป็นไปตามกรรม นั้นแหละเป็นเจ้าของกรรม.**

๑๐. นิสสรณะ ของ กรรม

ข้อต่อไปที่ต้องดูก็คือ นิสสรณะนี้ ก็คงจะแปลกหูสำหรับบางคนที่ไม่เข้าใจ. **นิสสรณะคือวิธีออกมาเสียให้พ้น** จะเป็นการกระทำ หรือเป็นวิธีการ หรือเป็นอะไรก็ได้ ซึ่งเป็นการทำให้มันออกมาเสียจากอำนาจของกรรม; อย่างนี้เรียกว่า นิสสรณะ. นิสสรณะแปลว่า **อุปายเป็นเครื่องออก**, แปลไว้กว้าง ๆ ก็ต้องแปลว่า อุปาย หรือเคล็ดลับ หรืออะไรทำนองนั้น เป็นเครื่องออก : **ออกจากอะไร ?** ออกจากขอบเขตของกรรม **จากอำนาจของกรรม. อะไรเป็นนิสสรณะของกรรม ?** ตอบว่า **การทำลายมูลเหตุปัจจัยของกรรมเสีย ไม่ให้เหลือ.**

อะไรเป็นมูลเหตุปัจจัยเป็นสมุฏฐานของกรรม ให้ทำลายสิ่งเหล่านั้นเสีย; นั่นแหละคือนิสสรณะของกรรม. ฉะนั้น ถ้าเราทำลายอวิชชาตัณหา อุปาทาน อยู่โดยวิธีใด, นั่นแหละ มันก็เป็นนิสสรณะ, เป็นทางออกมาจากอำนาจของกรรม.

อะไรทำลายอวิชชา ตัณหา โลภะ โทสะ โมหะ? ก็รู้กันอยู่แล้วเกือบไม่ต้องอธิบาย; ถ้าระบุชื่อเพียงคำเดียวก็ระบุไปที่อริยมรรคมีองค์ ๘. **อริยมรรคมีองค์แปดเป็นเครื่องมือทำลายเสียซึ่งมูลเหตุรากเหง้าปัจจัยของกรรม.** หรือจะพูดให้แคบกว่านั้นก็ต้องใช้คำว่า **ญาณทัตตนะ ที่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.**

ญาณทัตตนะ หมายความว่า **ความรู้ที่ถูกต้องและที่สมบูรณ์** : เห็นอนิจจัง ก็ได้ เห็นทุกขังก็ได้ เห็นอนัตตาก็ได้; นั่นแหละจะทำลายเสียซึ่งมูล หรือเหตุ หรือรากหรือเหง้า หรือปัจจัยของกรรม. เพราะฉะนั้นนิสสรณะของกรรม อุปาย เครื่องออกจากกรรม ก็คืออริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่มีทางผิด เพราะมันกินความกว้าง.

๑๑. อะไรจะเป็นผลได้ ผลรับ ของ นิสสรณะ ของ กรรม

ทีนี้ ดูต่อไปถ้ามีนิสสรณะของกรรมอย่างนี้แล้ว **อะไรจะเป็นผลได้ ผลรับ ของนิสสรณะของกรรม ?** ตอบสั้น ๆ ลุ่น ๆ ว่า **นิพพาน.** ผลแห่งการ

ออกจากกรรมได้ก็คือนิพพาน : ชั่วคราวก็ชั่วคราว, ตลอดกาลก็ตลอดกาล, มันแล้วแต่จะเป็นอย่างไร; แต่ตามธรรมดาก็หมายถึงที่แท้จริง คือนิพพานที่แท้จริง, นิพพานตลอดกาล.

อีกทางหนึ่งเป็นการแสดงลักษณะ ก็เรียกว่าที่สุดแห่งวิภูษังสาร, ที่สุดที่จบ ที่สิ้นแห่งวิภูษังสาร คือนิพพาน. หมายความว่า ต่อไปนี้ไม่มีการเวียนว่ายไปในวิภูษังสารตามอำนาจของกรรมอีกต่อไป; เรียกว่านิพพานเป็นเรื่องหยุด เป็นเรื่องเย็น เป็นเรื่องสบายชนิดที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์. แต่ถ้าว่ากันที่แท้แล้วก็คือความสิ้นไปแห่งทุกข์นั้นแหละ อย่ามีอะไรให้มันย้วยวนขึ้นมาอีก. นิพพานเป็นผลแห่งนิสสรณะของกรรม.

ใครจะเป็นคนทำ, ผู้ใดจะเป็นผู้กระทำ, อูบายเป็นเครื่องออกจากอำนาจของกรรม? คำตอบก็คือ พระอรหันต์. พระอรหันต์คือผู้บรรลุนิพพาน พระอรหันต์เป็นผู้ทำสำเร็จแล้ว: นอกนั้นเป็นแต่ผู้กำลังทำ. ถ้าสมมติว่า เราไม่เป็นพระอรหันต์อยู่; เราเป็นผู้กำลังทำนิสสรณะของกรรม. ส่วนพระอรหันต์พวกเดียวเป็นพวกที่ทำเสร็จแล้ว, คือออกไปได้แล้วจริงๆ.

ผู้กระทำนิสสรณะของกรรมเลยเกิดเป็น ๒ พวก : คือ กำลังกระทำอยู่ได้แก่พวกเรา หรือพวกที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ทั้งหลาย; แล้วอีกพวกหนึ่งก็คือผู้ทำเสร็จแล้ว คือผู้เป็นพระอรหันต์แล้ว.

๑๒. ความสิ้นไปแห่งกรรม เป็นผลแห่ง นิสสรณะของกรรม

นิสสรณะของกรรมให้อะไรแก่เรา? ก็ให้ความสิ้นไปแห่งกรรม. ซึ่งเป็นข้อของหัวข้อในการบรรยายในวันนี้. วันนี้จะพูดเรื่องกรรมและความสิ้นไปแห่งกรรม. ความสิ้นไปแห่งกรรมเป็นผลแห่งนิสสรณะของกรรม มีอาการคือไม่ต้องเวียนว่ายอีกต่อไป. นี้เรียกว่าความสิ้นกรรมมันอยู่ที่นี้ ไม่ต้องมีบุคคลไม่ต้องมีภูมิของกุ; ความสิ้นไปแห่งกรรมมันมีได้อย่างนี้.

๑๓. ใครเป็นเจ้าของ ความสันไปแห่งกรรม

ถามให้เตลิดเปิดเปิงต่อไปอีกว่า : **ใครเป็นเจ้าของความสันไปแห่งกรรม?** นี่คนขี้ถามคงถามอย่างนั้นแน่ : ว่าใครจะเป็นเจ้าของของความสันไปแห่งกรรม; ดูคำถามบ้าๆ, ก็ตอบว่ามัน **ไม่มี**.

เพราะว่าถ้ามันมาถึงขั้นนั้นแล้ว มันไม่มีตัวกู มันไม่มีของกูในความรู้สึก. ฉะนั้น มันจึงไม่มี, คือตอบโดยความจริงถึงที่สุดโดยปรมัตถสัจจะแล้ว มันไม่มีใครเป็นเจ้าของความสันไปแห่งกรรมได้; เพราะว่าเมื่อจิตได้ขึ้นมาถึงขั้นนั้นแล้ว ย่อมไม่มีความรู้สึกว่าอัตตา หรืออัตตนิยา คือไม่มีความรู้สึกว่าตัวตนหรือของตน. ดังนั้น จึง **ไม่มี** **ใครเป็นเจ้าของความสันไปแห่งกรรม.**

ตอนที่มีการกรรม กรรมยังไม่สิ้น ยังมีกรรมนั้น มันมีเจ้าของแห่งกรรม ก็ได้แก่ คนโง่ๆ บ้างๆ ที่ว่า **ตัวกู** ว่า **ของกู** นั้นแหละ **มันเป็นเจ้าของแห่งกรรม.** แต่พอมาถึงตอนนั้นมันสลายไปหมด; ตัวกู-ของกู และเหตุที่จะให้เกิดตัวกูของกูมันสลายไปหมด มันก็เลยไม่ต้องมีเจ้าของแห่งความสันไปแห่งกรรม. กรรมมีเจ้าของ; แต่ความสันไปแห่งกรรมกลับไม่มีเจ้าของ. ถ้าไม่คิดก็จะไม่เข้าใจ.

๑๔. ใครจะเป็นผู้เสวยสุข จากความสันกรรม

บางคนจะถามต่อไปว่า **ใครจะเป็นผู้เสวยสุข จากความสันกรรม?** เอาคำถามของคนที่มีอุปาทานมาถามเรื่อยไป; จึงถามว่าใครจะเป็นผู้เสวยความสุขที่เกิดมาจากความสันกรรมนั้น. คำถามอย่างนั้นจะมีเรื่อยไม่มีที่สิ้นสุด. เราก็ตอบว่า; มันไม่มีเรื่อย, มัน **ไม่มี** **ใครเป็นผู้เสวยสุขที่เกิดมาจากความสันกรรม;** เพราะว่าเหลือแต่เบญจขันธ์ที่บริสุทธิ์.

พระอรหันต์ยังไม่ตาย เบญจขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ คือกายกับใจนี้ก็ปราศจากอุปาทาน ที่จะให้เกิดความรู้สึกว่า ตัวกู-ของกู. ตัวกู-ของกู ไม่มีเสียแล้ว เป็นเบญจขันธ์บริสุทธิ์; เพราะฉะนั้น จึงไม่มีผู้ใด :

คือไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา; ดังนั้น จึงไม่ต้องมีใครเป็นผู้เสวยสุขแห่งความสิ้นกรรม. ผู้ที่ถึงความสิ้นแห่งกรรม ไม่รู้สึว่าตัวกูเสวยความสุข; แต่ผู้ที่ยังไม่ถึงความสิ้นแห่งกรรม จะคอยจ้องอยู่เสมอว่า : “กูจะไปเป็นผู้เสวยความสุขที่เกิดมาจากความสิ้นกรรม”. นี่ดูเกือบจะเป็นเรื่องสุดท้ายที่จะถามไปอีกไม่ไหวแล้ว.

ข้อความทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นเพียงพวกหลักวิชาหรือทฤษฎี กล่าวนำมาเพื่อจะได้มีความเข้าใจถูกต้องไปตั้งแต่ที่แรก ๆ ช่วยให้ศึกษาได้ง่ายเข้า หรืออาจจะประหยัดเวลาได้.

๑๕. เรื่องกรรมนี้ เกี่ยวกับฆราวาส ด้วยหรือไม่?

ข้อสุดท้ายที่จะขอให้คิดก็คือว่า ขอให้พวกฆราวาสหรือคฤหัสถ์ทั้งหลายคิดดูให้ดี ๆ ว่า เรื่องกรรมนี้สำหรับฆราวาสด้วยหรือไม่? หรือว่าสำหรับแต่บรรพชิตอย่างเดียว? ถ้ายังลังเลอยู่ก็ลองตั้งปัญหาใหม่ว่า พวกฆราวาสนี้คิดดูให้ดี ๆ ว่า : ปฏิบัติเพื่อลดยถ่วงไปตามกระแสกรรมดี หรือปฏิบัติ เพื่อความ ไม่ลดยถ่วงไปตามกระแสกรรมดี? แล้วก็ตอบได้เอง. ถ้าฉลาดหน่อยก็จะถามว่า นั่งหัวเราะแล้วก็นั่งร้องไห้สลับกันอยู่อย่างนี้ดี? หรือว่า ไม่ต้องหัวเราะไม่ต้องร้องไห้เลย ดี? อันไหนดีกว่า? ถ้าตอบถูกก็เข้าใจเรื่องนี้ คือเรื่องกรรมกับความสิ้นไปแห่งกรรม.

เรื่องที่ควรทราบ ก่อการปฏิบัติ เกี่ยวกับกรรม และความสิ้นไปแห่งกรรม

ประการแรก ปฏิบัติเพื่อทำให้ถูกต้องกับเรื่องของกรรม น้อยางหนึ่ง, และ ปฏิบัติเพื่อให้พ้นกรรม ไปเสียเลยนี่ก็อีกประการหนึ่ง. ที่นักรรมพวกที่เป็นเหตุให้เวียนว้ายไปในวัฏฏสงสารนั้นน้อยางหนึ่ง, แล้วกรรมที่เป็นเหตุให้หยุดเวียนว้ายในวัฏฏสงสารนั้นนี่ก็อีกอย่างหนึ่ง; มันเป็นสองกรรม. ฉะนั้น เมื่อพูดถึงกรรม ก็ต้องหมายความว่าถึงกรรมที่ทำให้เวียนว้ายไปในวัฏฏสงสาร; เราจะต้องปฏิบัติอย่างไร? ถ้าเราปฏิบัติอย่างอื่นไม่ได้ เราก็ทำแต่กรรมดี เว้นกรรมชั่วเสีย; ฉะนั้น ลงโรงตั้งกันกันด้วยเว้นกรรมชั่วเสีย.

กรรมดำ ที่ต้องละ

สำหรับคนที่เป็นฆราวาสที่ติบที่สุด มันมีเรื่องกรรมดำ ที่กล่าวไว้ใน
สิงคาโลวาหสูตร. **พระพุทธเจ้าตรัสแก่สังคาลมานพว่า : กรรมกิเลส คือกรรมที่
เศร้าหมองกรรมที่เป็นบาป กรรมที่ดำที่ชั่วนี้; ดูก่อน คฤหบดีบุตร, อริยสาวก
มีกรรมกิเลส ฯลฯ** คือหมายความว่า พระอริยเจ้าหรือพระอริยสาวก บัญญัติกรรม
กิเลสไว้ ๔ อย่าง ซึ่งคนยอมทำกรรมที่เป็นบาป ด้วยกรรมกิเลสทั้ง ๔ อย่างนั้น;
ส่วนอริยสาวกนั้นยอมเว้นเสีย แล้วก็ไม่ใช่พอบายมุข ๖ ประการ เว้นจากบาปอกุศล
๑๔ ประการ, เป็นผู้มึนทึบทั้งหลายอันปกปิดดีแล้ว; ปฏิบัติเพื่อจะชนะโลกทั้ง ๒ คือ :
โลกนี้ก็เป็นอันปรารภดีแล้ว โลกอื่นก็เป็นอันปรารภดีแล้ว, เบื้องหน้าแต่การแตก
ทำลายร่างกาย หลังจากความตายยอมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์.

กรรมกิเลสทั้ง ๔ อันอริยสาวกละเสียแล้วนั้นเป็นอย่างไรเล่า? ดูก่อน
คฤหบดีบุตร, **ปาณาติบาต** เป็นกรรมกิเลส, **อทินนาทาน** เป็นกรรมกิเลส, **กาเมสุ-**
มิฉฉาจาร เป็นกรรมกิเลส, **มุสาวาท** เป็นกรรมกิเลส, นี่แลกรรมกิเลส ๔ ประการ
อันอริยสาวกละแล้ว.

นี้ดูที่ว่าพระพุทธเจ้าตรัสกรรมกิเลส คือกรรมชั้นเลวที่สุดนี้ ว่าอย่างไร ?
ที่ระบุศีล ๔ ข้อข้างต้นของ ศีล ๕ : ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิฉฉาจาร
มุสาวาท ในฐานะที่เป็นกรรมประเภทเลวชั้นต่ำที่สุด ที่อริยสาวกจะต้องละกันเด็ดขาด.

ที่นี้ **ปฏิบัติเพื่อละกรรมดำ** ก็คือปฏิบัติเพื่อ **ละสิ่งที่เราเรียกว่าศีล ๕** แล้วก็
เพียง ๔ ข้อข้างต้น ด้วยซ้ำไป ไม่ถึงทั้ง ๕ ข้อ. **นี่เป็นจุดคงคั่นต้น; ที่เรียกว่า**
กรรมดำ ธรรมดาสามัญที่สุด ก็คือ **เว้นสิ่งที่ถือกันว่าเป็นกรรมชั่ว**. จะเว้นอย่างไร
ก็ดูเหมือนว่าจะไม่ต้องพูดกันแล้ว เพราะเป็นเรื่องศีล ๕ ถ้ายังมัวจะพูดเรื่องศีล ๕
กันอย่างนี้อยู่อีกก็น่าสงสาร.

ปัญหาที่สามคือว่าบังคับตัวเองให้ละไม่ได้ นั้นมากกว่า; มากกว่าที่จะไม่รู้ว่าจะละอย่างไร. รู้ว่าจะต้องละอย่างนั้น แล้วบังคับตัวเองให้ละไม่ได้. นี้เรียกว่ากรรมดำในอันดับต้น หยาบที่สุด, ออกมาข้างนอกอย่างหยาบคายที่สุด.

ถ้าละเอียดเข้าไป ก็เป็น **กิเลสประเภทที่ยังไม่ถึงกับออกมาข้างนอก** คือไม่ออกมาทางกาย ทางวาจา; มันลุ่มรุมอยู่ข้างใน. นั่นก็ต้องละ ได้แก่ **พวกนิวรณ**ทั้งหลาย **พวกอุปกิเลส**ทั้งหลาย, ฉะนั้น จะต้องพยายามไปตามรายการที่มีอยู่ในแบบฉบับ แล้วก็ท่องกันได้. ฉะนั้นจะระบุนั้นง่าย ๆ สำหรับ **บรรพชา** ว่าเมื่อใดก็ปล่อย มีศีล ๕ ศีลอุโบสถอยู่ **นั่นคือ** การปฏิบัติเพื่อละกรรมดำชนิดเปิดเผยตรงไปตรงมา.

ที่นี้ยังมี **กรรมดำอีกประเภทหนึ่ง** ซึ่งเป็นเรื่องเข้าใจผิด; **ไปหลงไปยึดมั่นถือมั่น** การประพฤติปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งมันไม่ถูกเลย; **ว่าเป็นของถูก**; อย่างนี้เรียกว่ากรรมดำ ๒ ชั้น. มันผิดด้วย; แล้วไม่รู้ว่าเป็นผิดด้วย; มันยังลึกซึ้งมาก ถ้าเป็นเรื่องปาณาติบาต อทินนาทาน ฯลฯ นี้เรารู้แล้วว่าผิดแน่; แต่มันยังมี **ความมกมายอย่างอื่น ที่ไม่รู้ว่าเป็นผิด** แล้ว **ไปยึดถือว่าถูก**. ในครั้งพุทธกาลเขาเรียกว่า **สัตถัตถตปฺปมาส** เหมือนกัน : ประพฤติวัตรอย่างสุนัข ประพฤติวัตรอย่างโค.

ประพฤติวัตรอย่างสุนัข; หมายความว่ากินอะไรก็หลงไปกลางดินเสียนก่อนแล้วก็กลืนไปกิน ปฏิบัติอยู่อย่างนั้นจนตลอดชีวิต เรียกว่าประพฤติวัตรอย่างสุนัข. **เขาเชื่อว่าด้วยการประพฤติอย่างนี้จะทำให้กิเลสหมด**, แล้วก็มีความทำตามกันมาสืบ ๆ กันมา.

มีคนสองคน ที่เคยประพฤติวัตรอย่างนี้ คนหนึ่งประพฤติอย่างโค, คนหนึ่งประพฤติอย่างสุนัข. นี้เขามีกรรมดำชนิดที่เป็นความเข้าใจผิด. ที่นี้สองคนนี้เข้ามาเฝ้าพระพุทธเจ้า; ต่างคนต่างมาขอให้พระพุทธเจ้าช่วยอธิบาย ช่วยพยากรณ์ ช่วยทำนาย ว่าผลแห่งการปฏิบัติของเขาจะเป็นอย่างไร ?

คนที่ประพฤติอย่างโศกนั้น ก็ขอให้พระพุทธเจ้าช่วยทำนาย ช่วยพยากรณ์ว่า ผลของเพื่อนของเขาที่ปฏิบัติอย่างสุนั้นจะได้ผลอย่างไร? คนที่ปฏิบัติอย่างสุนั้น ก็ขอให้พระพุทธเจ้าพยากรณ์เพื่อนของเขา ที่ปฏิบัติอย่างโศก ว่าจะได้รับผลอย่างไร?

อัน^๕เอง เป็นเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรื่องกรรมทั้ง ๔ ขึ้นมา. **นี้อยู่ในกุกกุโรวาทสูตร มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสกั** ที่อื่นไม่เคยเห็น; แล้วมีอีกที่ก็ **ภษิตของพระสารีบุตร. ในสังคีตสูตร ที่มณิกาย** นั้นเป็นพระสารีบุตรกล่าว. ส่วนข้ออรรถในที่นี้เป็นเรื่องพระพุทธเจ้าตรัสเอง.

เมื่อพระพุทธเจ้าท่านอธิบายเรื่องประพฤติวัตรอย่างสุนั้น ประพฤติวัตรอย่างโศก^๕ ไม่มีประโยชน์อะไรแล้ว; ท่านก็ตรัสเรื่องของท่าน คือเรื่องกรรมตามแบบของท่าน. คนนั้นชื่อว่า ปุณณะ เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า : **ดูก่อน ปุณณะ! กรรม ๔ ประการนี้ เราตถาคตทำให้แจ้งด้วยปัญญาของตนเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้ตามอยู่.**

กรรม ๔ ประการนี้เป็นไฉน? ดูก่อนปุณณะ! กรรมดำมีวิบากดำนี้มีอยู่, กรรมขาวมีวิบากขาวก็มีอยู่, กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาวก็มีอยู่, กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว นี้ก็มีอยู่, เป็นไปเพื่อความสันไปแห่งกรรม.

กรรมดำมีวิบากดำเป็นไฉนเล่า? ดูก่อนปุณณะ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ประมวลกายสังขารอันมีความทุกข์ ประมวลจิตสังขารอันมีความทุกข์ ประมวลมโนสังขารอันมีความทุกข์; ครั้นแล้วเขาก็ยอมเข้าถึงโลกอันมีความทุกข์, มีผัสสะอันประกอบไปด้วยทุกข์ถูกต้อง เขาผู้นั้นเข้าถึงโลกอันมีความทุกข์. เขาอันผัสสะประกอบด้วย ความทุกข์ถูกต้องแล้วย่อมแสวงเวทนาก่อนประกอบไปด้วยทุกข์ เป็นทุกข์โดยส่วนเดียว เหมือนสัตว์นรก.

ดูก่อนปุณณะ! เพราะกรรมที่มีดังนั้นแล ความอุปบัติของสัตว์จึงมี. **สัตว์ทำกรรมใดไว้อย่อมเข้าถึงกรรมนั้น;** ผัสสะย่อมถูกต้องเขาผู้นั้นเข้าถึงแล้วมีความทุกข์.

ดูก่อนปฐมนะ! เพราะอย่างนี้เราจึงกล่าวว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นทายาท; ข้อนี้เรากล่าวว่า **กรรมค้ำมีวิบากค้ำ**.

คำว่า **“กรรมค้ำหรือกรรมขั้วมีวิบากเป็นทุกข์”** ที่อยู่ในรูปของพระพุทธรูปนี้มีอยู่อย่างนี้ : ว่าคนบางคน ประมวลกายสังขาร คือเครื่องปรุงแต่งกาย ชนิดที่เป็นไปเพื่อความทุกข์; หมายความว่า เขาสะสมแต่สิ่งให้เกิดการกระทำทางกาย ชนิดที่จะให้เป็นไปเพื่อความทุกข์; เขาสะสมแต่เครื่องปรุงแต่งทางวาจา ให้มีแต่ วาจาชนิดที่จะเป็นไปเพื่อทุกข์; แล้วเขาสะสมแต่เครื่องปรุงแต่งของจิต ชนิดที่จะให้เป็นไปเพื่อทุกข์; แล้วก็ทุกข์, แล้วก็ได้รับผลของกรรม.

นี่ก็เป็นหลักอันหนึ่งซึ่งทุกคนควรจะจำไว้; เพราะมันเป็นหลักเกณฑ์อีกอันหนึ่ง ซึ่งเราไม่ค่อยจะได้ยิน. **ถ้าถามว่าจะอะไรเป็นกรรมค้ำกรรมขั้ว?** ตอบว่า **การสะสมแต่เครื่องปรุงแต่งกาย วาจา ใจ จะเป็นทุกข์** : คือ สร้างสม สะสม อบรมแต่สิ่งที่จะปรุงแต่งกายวาจาใจให้เป็นไปในทางทุกข์; นี่คือกรรมค้ำ กรรมขั้ว มีวิบากค้ำ.

ทีนี้ **เราจะปฏิบัติเพื่อละมันอย่างไร?** ก็คือหลักเกณฑ์ทั่วไป, แล้วก็มาสรุปความให้เข้ารูปกันได้กับพระพุทธรูปนี้ ว่า : **อย่าไปสะสมสิ่งซึ่งเป็นเหตุบังจัญ ที่จะปรุงแต่งกาย วาจา ใจ ให้เป็นไปในทางที่จะเป็นทุกข์.** อย่าไปแตะต้อง อย่าไปเกี่ยวข้อง อย่าไปยุ่งด้วยกับสิ่งใดก็ตาม ทางกาย ทางวาจา ทางใจก็ตาม ที่มันจะเป็นไปเพื่อความทุกข์.

นี่เรียกว่าพูดอย่างสรุป ที่เดียวครอบจักรวาล ได้หมดเลย ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจด้วย. ถ้าเราพูดกันแต่ศีล ๕ มันก็มีแต่ทางกายกับวาจา; ใจยังไม่ได้พูดถึง; ต่อเมื่อเราพูดถึงศีลกรรมบถ ๑๐ จึงจะมีครบทั้งกาย วาจา ใจ; ซึ่งมีอยู่ ๑๐ ข้อ. แล้ว ๑๐ ข้อนี้ก็ยังไม่หมด; เพราะระบุข้อไว้จำกัด. นี่เปิดกว้างเลยถึงกับว่า : สังขารคือเหตุบังจัญเครื่องทำให้เกิดขึ้นนั้น ที่จะปรุงแต่งกาย หรือวาจา

หรือใจให้เป็นไปในทางทุกข์; แล้วก็เลิกกัน. มันจะเหลือแค่ ๓ เท่านั้น คือสิ่งที่
จะมากระตุ้นกาย กระตุ้นวาจา กระตุ้นใจ ให้เป็นไปเพื่อทุกข์.

สรุปแล้วก็เหลือสัก ๑ คือเครื่องกระตุ้นแวดล้อมให้มันเป็นไปเพื่อทุกข์;
ส่วนใหญ่มันขึ้นอยู่กับใจอยู่แล้ว. กายวาจามันขึ้นอยู่กับใจอยู่แล้ว; **ระวังเรื่อง
ที่เกี่ยวกับใจ ซึ่งครอบคลุมมาถึงกาย วาจาด้วย. เราจึงมีสติระงับใจ อย่าให้มัน
ไปยุ่งกับสิ่งที่ปรุงแต่งเพื่อเป็นความทุกข์.** นี่จำไว้ว่า สติ ข้อหนึ่งแล้วนะ; ในการ
ที่จะปฏิบัติเพื่อละกรรมค่าเสีย.

กรรมขาว ต้องทำ ให้เกิดมี

ทีนี้กลับมาถึงเมื่อ **กรรมค่าต้องละ, กรรมขาวต้องทำให้เกิดมี** นี่หมายความว่า
เริ่มต้นไปตั้งแต่นั้น สำหรับผู้ที่ยังเป็นเด็กอมมือ แก้วหงอก, เด็กอมมือที่แก้วหงอก
นี้; เพราะว่ามาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนานานแล้ว แต่ก็ไม่รู้อะไร จึงยังเป็น
เหมือนเด็กอมมืออยู่. **ฉะนั้นในทางธรรมะนี้เด็กอมมือที่แก้วหงอกแล้วก็ได้;**
แล้วหลักธรรมะมันต้องตั้งต้นไปจากนี้ จากที่ไม่รู้อะไรเลยนี้. เพราะฉะนั้น จึงได้มี
หลักว่า : **ให้ละธรรมะค่าเสีย แล้วเจริญกรรมขาว;** อย่างที่เราพูดกันอยู่บ่อย ๆ.
ดังนั้นจึงต้องรู้สิ่งที่เรียกว่ากรรมขาวนี้ต่อไป.

ข้อนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า : **ดูก่อน ปุณณะ กรรมขาวมีวิบากขาวเป็น
อย่างไร? ดูก่อนปุณณะ! บุคคลบางคนในโลกนี้ ประมวลกายสังขารอันไม่เป็นไป
เพื่อทุกข์, ประมวลจิตสังขารอันไม่เป็นไปเพื่อทุกข์, ประมวลอินสังขารอันไม่เป็นไป
เพื่อทุกข์. ครั้นแล้วเขาย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความทุกข์. ผัสสะอันไม่มีความทุกข์
จะถูกต้องเขาผู้เข้าถึงแล้วซึ่งโลกอันไม่มีความทุกข์. เขาผู้ที่ผัสสะอันไม่มีความทุกข์
ถูกต้องแล้ว; ย่อมเสวยเวทนาอันไม่เป็นทุกข์ ดุจดังพวกเทพชั้นสุภกนิหะ.**

ฉะนั้น ดูก่อน ปุณณะ! เพราะกรรมที่มีดังนี้แล ความอุปบัติของสัตว์จึงมี;
สัตว์ทำกรรมได้แล้วย่อมเข้าถึงกรรมนั้น. ผัสสะย่อมถูกต้องเขา ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งกรรมนั้น.

ดูก่อน ปุณณะ! เพราะอย่างนี้เราจึงกล่าวว่า สัตว์มีกรรมเป็นทนาย. ขอน้องเรา
กล่าวว่า **กรรมขามีวิบากขาว.**

สำหรับเรื่องกรรมขาว, ในกรณีนี้ก็คือกลับกันกับเรื่องกรรมดำ : ประมวล
กายสังขาร วิสังขาร มโนสังขาร ประเภทที่ไม่เป็นไปเพื่อความทุกข์; ต่อแต่นั้น
ก็จะมีผัสสะเวทนาหรือโลกก็ตาม, ชนิดที่เป็นไปเพื่อไม่มีทุกข์, ไม่มีทุกข์เวทนา.

ที่นั่นแปลกอยู่หน่อยที่ **พระพุทธเจ้าท่านอ้างข้อพวกพรหมชั้นหนึ่ง ว่า** **คุณเทพ**
ชั้น สุกกิมเห **สุกกิมเห** **นี่เป็นข้อของพวกพรหมชั้นรูปพรหมพวกหนึ่ง** ซึ่งเราก็ก
ไม่รู้ว่าจะอะไร. แต่เดี๋ยวนี้พอจะรู้ได้ว่า **คือพวกที่ทำกรรมขาวถึงที่สุด** แล้วก็ไม่มี
ผัสสะเวทนานั่นเป็นทุกข์เลย.

ถ้าให้เข้าใจง่ายแล้ว ก็ต้องเปรียบเทียบอย่างนี้ สัตว์ในนรกเป็นทุกข์โดย
ส่วนเดียว. ส่วนสัตว์เช่นมนุษย์นี้ เดียวมีทั้งทุกข์ทั้งสุข, ทั้งทุกข์ทั้งสุข; แม้แต่
เทวดาในชั้นกามาวจร ในชั้นจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานนรดี
ปรินิรมิตวสวัตติ อะไร ก็ยังมีทุกข์ ยंत्र้องให้อยู่ก็มี พวกเทวดาในสวรรค์ชั้น
กามาวจรนั้น; และพวกพรหมในชั้นต้นๆ ก็ยังมีอดัดขัดใจเป็นทุกข์; กว่าจะถึง
พรหมชั้นสุกกิมเห นี้ จึงจะไม่มีผัสสะ หรือเวทนาเป็นทุกข์.

ที่นั่นผู้ใดเชื่อว่าพรหมโลกอยู่ข้างบนที่ไหนก็ตามใจ จะเชื่ออย่างนั้นก็
ได้; แต่เดี๋ยวนี้อยากจะให้เชื่อในภาษาธรรม, ภาษาธรรมาธิฐานว่า จิตที่มันขึ้น
มาถึงระดับนี้แหละเรียกว่า สุกกิมพรหมหรือพรหมชั้นสุกกิมเห. **จิตของบุคคล**
นี้แต่ผัสสะ หรือเวทนาที่ไม่เป็นความทุกข์ นี้นิยามว่า สุกกิมเหพรหม. แต่อย่าลืม
ว่าขณะนี้ยังไม่ดับทุกข์หรือสิ้นทุกข์ เพราะยังไม่สิ้นกรรม.

พวกพรหมนี้เป็นปุถุชนดี ๆ ก็มี, เป็นปุถุชนชนิดเลิศจึงไม่รู้จักกับความ
ทุกข์เลย; แต่ยังเป็นปุถุชนยังมีกิเลสประเภทอนสัย : มีตัวกู — มีของกูที่ไม่ลุกขึ้น
มาแสดงบทบาทอะไร; เพราะว่าเขาคบคุมไว้ได้, ให้อยู่แต่ในหนทางหรือตาม
ทำนองคลองของกรรมขาว, นี่สูงสุดอยู่แค่สุกกิมเห. **นี่กรรมขาวไปสุดอยู่ที่นั่น.**

กรรมไม่ดำ ไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม

สำหรับกรรมไม่ดำไม่ขาวนั้น ท่านก็ตรัสรวมกันทั้งสองอย่างนี้ แล้วก็ทรง
ระบุว่า : ดูพวกมนุษย์, เทพบางเหล่า, สัตว์วินิบาตบางเหล่า; นี่เป็นพวกที่
ไม่ดำไม่ขาว. ที่นี้เราก็จะต้องปฏิบัติเพื่อไม่ประมวลมาซึ่งกายสังขาร วจีสังขาร มโน-
สังขารที่เป็นทุกข์, แล้วก็ประมวลมาแต่กายสังขาร วจีสังขาร มโนสังขาร ที่ไม่เป็น
ไปเพื่อทุกข์; นี่สำหรับผู้ที่ตั้งตนปฏิบัติในขั้นที่ว่าเป็นกรรมขาว. ส่วนเรื่อง
เกี่ยวกับกรรมนั้นไม่ต้องพูดถึงแล้ว เพราะอธิบายอยู่แล้วในตัว คือเรื่องดำเรื่องขาว
นั่นเอง เพียงแต่เอามาปนกันเข้า สลับกันเข้า.

ที่นี้ ก็มาถึงตอนที่สำคัญที่สุด : ดูก่อน ปุณณะ! **กรรมไม่ดำไม่ขาวมี**
วิบากไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวงนั้นเป็นไหน? ดูก่อน
ปุณณะ! บรรดากรรมทั้ง ๓ ประการนั้น; **ผู้นั้นมีเจตนาเพื่อจะละกรรมดำมีวิบากดำ**
เสีย, มีเจตนาเพื่อละกรรมขาวมีวิบากขาวเสีย, มีเจตนาเพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาว
มีวิบากทั้งดำทั้งขาวเสีย ข้อนี้เรากล่าวว่ากรรมไม่ดำไม่ขาว, **มีวิบากไม่ดำไม่ขาว,**
เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมทั้งปวง. แล้วตรัสสรุปท้ายว่า ดูก่อนปุณณะ! กรรมทั้ง ๔
ประการนี้ เราได้ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้ตามอยู่.

ขอให้ท่านผู้ฟังทุกคน สังเกตความแตกต่างกันให้ดีๆ ว่า เรื่องกรรมดำ
กรรมขาว, กรรมดำกรรมขาวเจือกัณณัน มัน **มีแค่เรื่องสังขาร**; เพียงพูดแต่เรื่อง
กายสังขาร วจีสังขาร มโนสังขาร ประเภทดำก็มี ประเภทขาวก็มี เจือกัณณันก็มี; แต่
พอมาถึง **กรรมอันที่ ๔** กรรมอันสุดท้ายนี้ **ไม่พูดเรื่องสังขาร.** เห็นไหม? เพราะว่า
สังขารเป็นเรื่องปรุงแต่ง เป็นเรื่องไม่สิ้นสุด; กลายเป็นการ **ละเจตนาคำหรือขาว**
หรือเจือกัณณันเสีย; มีเจตนาเพื่อจะละกรรมดำ มีวิบากดำ, มีเจตนาเพื่อละกรรมขาว
มีวิบากขาว, มีเจตนาเพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว.

นี่ถือว่า **กรรมก็ยังเป็นเจตนา** เจตนาเป็นตัวกรรม **ถ้าเจตนาจะละ** คือ
ต้องการจะอยู่เหนือทั้งกรรมดำกรรมขาวแล้ว, **อันนี้เป็นกรรมไม่ดำไม่ขาว**; ฉะนั้น

สำหรับ กรรมไม่ดำไม่ขาวนั้นจำกัด ความไว้นิดเดียวคือ : เจตนาที่จะละเสียซึ่งชั่ว คือไม่คิด ไม่ชั่ว คือละทั้งดำทั้งขาวและทั้งเจตนา. เพราะฉะนั้น การปฏิบัติ ที่มีอยู่ที่การมีเจตนา, พยายามที่จะมีเจตนาที่จะข้ามพ้นให้พ้นกรรมดำ กรรมขาว และกรรมเจตนาทั้งกรรมดำกรรมขาว.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสยืนยันในข้อที่ว่า : นี่เป็นสิ่งที่พระองค์ตรัสรู้เองไม่ได้ รับมาจากผู้อื่น; รู้ด้วยปัญญาอันยิ่งเฉพาะของพระองค์เองแล้ว ก็สอนผู้อื่นให้รู้ตาม. ที่นี้ การปฏิบัติเพื่อละกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว เพื่อสิ้นสุดแห่งกรรมทั้งปวงนั้น จึงแยกตัวออกมาอีกประเภทหนึ่ง คือไม่ไปยุ่งกับสังขาร อย่างที่กล่าวมาแล้ว; มีแต่เจตนาที่จะดับเสียซึ่งสังขารเหล่านั้น.

เจตนาเพื่อละเสียซึ่งกรรมทั้ง ๓ นั้นด้วยอริยมรรค; ในคอบทนิยามที่ดีที่สุดของกรรมที่ ๔. ถ้าจะเป็นหลักสำหรับจำกัด ตัวเจตนาที่จะละเสียซึ่งกรรมทั้ง ๓ นั้นด้วยอริยมรรค. กรรมทั้ง ๓ นั้นก็รู้อยู่แล้วว่าอะไร : ก็คือกรรมดำอย่างหนึ่ง กรรมขาวอย่างหนึ่ง และกรรมดำกรรมขาวเจตนาอันอย่างหนึ่ง นี้เรียกว่า ๓ กรรม มีเจตนาละเสียด้วยอริยมรรค. อริยมรรคก็ระบุไปยังมรรคมองค์แปด.

นี่คือ ข้อที่เตือนแล้วเตือนเล่าอยู่เสมอว่า อย่าได้ประมาทเลย เดียวจะไปเอาอภิญญาถึงมรรคไปเป็นคำหรือเป็นขาวเสีย. เพราะว่าคนแรกเรียน แรกเข้ามาเรียน อาจจะเข้าใจอย่างนั้นก็ได้; เพราะมันอยู่ในฝ่ายดับทุกข์ แล้วก็จะเข้าใจว่าต้องเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายขาว. แต่ตามทางหลักธรรมก็ยังไปไกลกว่านั้น คือต้องไม่ดำไม่ขาว.

ที่นี้ อภิญญากิจมรรคมองค์ ๔ นี้ แท้จริงนั้น คือหลักธรรมที่เจตนาเพื่อจะขึ้นไปอยู่เหนือคำเหนือขาว; แต่ว่าเราอาจจะลดลงมา จับตึงลงมาให้พอเหมาะแก่เรา ที่ยังจะยึดมั่นในกรรมขาวนี้ ก็ปฏิบัติในอริยมรรคมองค์ ๔ ได้เหมือนกัน คือเป็นการ “เลี้ยง” คัมภีร์ หรือ “เลี้ยง” หลักเกณฑ์ : ยึดหลักอริยมรรคมองค์ ๔

แต่เอาผลเพียงว่าเป็นความดี อยู่เป็นสุขในโลกนี้; ทั้ง ๆ ที่เรื่องอัฐฐังคิกรรณคน
ท่านจัดเอาไว้สำหรับเป็นเรื่องเหนือโลก : หนทางนี้เป็นทางไปสู่ภาวะเหนือโลก คือ
นิพพาน. แต่ถึงอย่างนั้น ก็มีหลักเกณฑ์ที่ใช้ปฏิบัติพอประมาณ แล้วก็มีความสุข
ในโลกนี้ ชนิดที่เรียกว่ากรรมดีหรือกรรมขาว; แต่อย่าได้ถือว่านี้เป็นหลักเกณฑ์
หรือเป็นความมุ่งหมาย.

ขอให้ถือว่าอัฐฐังคิกรรณ เป็นเรื่องที่ต้องการขึ้นไปอยู่เหนือโลก เหนือดี
เหนือชั่ว เหนือดำเหนือขาว; ดังนั้น **เจตนาที่จะปฏิบัติ** ในอริยมรรคมีองค์ ๘
ประการนั้น คือ **กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว**. เรื่องอัฐฐังคิกรรณมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะเป็น
โลกุตระอยู่เหนือโลก; แล้วเจตนาในอริยมรรคนั้นคือตัวกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว, และ
จะมีผลไม่ดำไม่ขาว. เพราะฉะนั้น ขอให้พยายามปฏิบัติไป ๆ จนสำเร็จ, จน **การ
ปฏิบัตินั้นสำเร็จ, ก็ได้รับผลวิบากที่ไม่ดำไม่ขาว; แล้วก็เป็นที่สุดแห่งกรรม
ทั้งปวง**, รวมทั้งตัวมันเองด้วย; คือจะเพิกถอนสิ่งที่เปื้อนกรรมหรือความเป็นกรรม
หรืออะไรที่เกี่ยวกับกรรม, กรรม, กรรม, น้หมดไปเลย.

ที่นี้ คำพูดมันพูดได้หลายแนว เมื่อเราเอาอัฐฐังคิกรรณขึ้นมาพูด มันก็
เป็นเรื่องอัฐฐังคิกรรณ. ถ้าว่ามันมากเกินไปก็มีทางลัด หรือเคล็ดลัด หรือทางลัด
สั้น ๆ เหมือนที่เราพูดกันอยู่เสมอว่า **ให้ทำลายตัวกู - ของกู** นั้นแหละเสีย. **นั่นแหละ
คือการประพาศกรรมที่ไม่ดำไม่ขาว** เป็นที่สุดแห่งกรรมทั้งปวง.

บัญญัติให้ขัลงไปว่า การทำลายอุปาทานว่าตัวกู - ว่าของกูเสีย;
เพราะตัวกู - ของกู นั้นมันเป็นเพียงอุปาทาน; เกิดมาจากอวิชชาต้นเหตุ. ทำลาย
ตัวกู - ของกูเสีย หรือ **ทำลายอุปาทานว่าตัวกู - ว่าของกูเสีย** นี่คือการไม่ดำไม่ขาว,
มีวิบากไม่ดำไม่ขาวที่เราได้ปฏิบัติเสร็จแล้ว, **ก็เป็นที่สุดแห่งกรรมทั้งปวง กล่าวคือ
อยู่เหนือกรรม**, เป็นเรื่องสิ้นกรรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์.

เทวดาเขาสรรเสริญพระพุทธเจ้าให้คณะนักศึกษพราหมณ์พาวรีฟังว่า :
พระพุทธเจ้าเป็น สพพมมกขย์ ปคุโต. สพพมมกขย์ ปคุโต แปลว่า **ผู้ถึงแล้ว**

ซึ่งความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง, ใช้คำว่ากรรมทั้งปวง. **พระพุทธเจ้าเป็นผู้ถึงแล้ว**
ซึ่งความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง, พระอรหันต์องค์อื่นๆก็เหมือนกัน ถึงแล้วซึ่งความ
 สิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวง. นี่เป็นเหตุให้ พราหมณ์พาวรี ส่งสาวก ๑๖ คน มาทูล
 ถวายปัญหาพระพุทธเจ้า เพื่อจะเอาเรื่องราวข้อนี้ : ที่เราเรียกกันว่าโสฬสปัญหา
 แล้วสวดกันอยู่เสมอๆนั้น.

นี้การถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งกรรมทั้งปวงนั้นมโนคติมากอย่างนี้ ทุกคน
 ต้องการ แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร; ทุกคนรู้ว่าเป็นไปตามกรรมนี้ไม่ไหว. เริ่มจะ
 รู้ขึ้นแล้วอย่าง **คณะพราหมณ์พาวรี** นี้รู้ว่าเป็นไปตามกรรมนี้ไม่ไหว **เบื่อกันแล้ว;**
แต่ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรจึงจะสิ้นกรรม, หรือว่าสิ้นอำนาจแห่งกรรม; พอได้ยินมีผู้
 บอกว่า **พระพุทธเจ้าเท่านั้น เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสิ้นไปแห่งกรรม,** ก็เลยส่งลูกศิษย์
 ที่ฉลาด ๑๖ คน มาทูลถาม; เพราะว่าตัวเองมาไม่ได้.

คนสมัยก่อนพระพุทธเจ้า เขาก็มีความรู้สึกถึงขนาดที่ว่า **เบื่อกันหมดกัน**
บ้างแล้ว; กำลังแสวงหาอยู่ว่า ทำอย่างไรจึงจะหลุดออกมาเสียได้ จากความผูกมัด
 ของกรรม. พอได้ยินอย่างนั้นแล้วก็หุ้มนึก สนใจติดตาม พวกกันไปหาไปถาม. นี่
 พราหมณ์พาวรีก็ส่งคนให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้าตั้ง ๑๖ คน; นี่คงฉลาดหน่อยกว่า
 ส่งไปน้อยๆคนจะไวใจไม่ได้, เพราะว่าบางคนโง่ บางคนฉลาดแต่ในบางแง่;
 ส่งไปมาก ๆ เพื่อไปถาม ก็แปลว่าสนใจมาก.

ที่นี้ เราพุทธบริษัทก็รู้ข้อเท็จจริงอันนี้ **ว่าจุดหมายปลายทางสูงสุดของ**
มนุษย์นั้นคือการสิ้นกรรม; ถ้าเรียกอย่างนี้ไม่ค่อยจะน่าสนใจ. ถ้าพูดว่าจะได้
 บรรลุถึงพระนิพพานอันเป็นบรมสุข นั้นฟัง. พอพูดว่าสิ้นกรรมอย่างนี้ไม่ชอบ
 ตูม้นเหี่ยวแห้งจิตซีดมีดมัวอย่างไรไม่รู้ ไม่น่าสนใจ. **ความสิ้นกรรมนั้นถ้าพูดว่า**
ไปบรรลุนิพพาน อันเป็นยอดสุดของความสุข แล้วก็ค้นค้นกระวีกระวาดกันขึ้นมาทันที.

เดี๋ยวมันเตลิดเปิดเปิงไปจนถึงว่า พุดให้นิพพานเป็นบ้านเป็นเมืองเป็น
 นครไปอยู่ที่นั่นแล้ว ได้อะไรตามต้องการ; นี่ก็ยกเอากันใหญ่ ยิ่งปรารภกันใหญ่.

ที่แทนมันเป็นชื่อของความสิ้นกรรม. อมตมทานคร, นิพพานคร, อะไรก็ตาม;
มันเป็นชื่อแห่งความสิ้นกรรมโดยเนื้อแท้; **ไม่ต้องเป็นไปตามกรรมนั้นจึงจะเป็น
นิพพาน เป็นอมตมทานคร.**

คนที่ทำตามพระบาลีแล้วกันว่า อมตมทานครนั้นอยู่ที่นั่นแล้ว; ถ้าหากว่า
ผู้ใดพยายามจะมีเจตนา **ละเสียซึ่งกรรมทั้ง ๓ นั้น อมตมทานครก็เกิดขึ้นทันที** เกิดขึ้น
ในใจของบุคคลนั้น อยู่ที่นี่และเดี๋ยวนี้. **นี่คือเรื่องความสิ้นกรรม.**

พระพุทธเจ้าตรัสว่า **กรรมหมดเมื่อโลภะ โทสะ โมหะ หมด** คือไม่มีกิเลส
นั่นเอง. ที่นี้ โลภะ โทสะ โมหะ หมดนี้ ไม่ต้องตาย; โลภะ โทสะ โมหะ หมดนี้
คนยังไม่ต้องตาย; คือพระอรหันต์ ยังไม่ต้องตาย กับบรรลุนิพพานชนิดสูงสุดได้.

ถ้าโลภะ โทสะ โมหะ ไม่รบกวน กว้างจากกรรม ชั่วคราว; เป็นนิพพาน
ชั่วคราว. นี่ก็ยิ่งดีกว่าไม่รู้จักร้างเสียเลย. ฉะนั้นขอให้สนใจว่ามีชีวิตอยู่ ยังไม่ทัน
จะตายนี้ ให้ปฏิบัติมาตามลำดับ; ลองไปหยุดดูที่กรรมดำกรรมชั่วชนิดหนึ่งก็จะ
ถอยหนี, แล้วไปลองดูที่กรรมขาวหรือกรรมดีให้มาก ๆ หน่อย ไม่เท่าไรก็สั่นหัว.

เดี๋ยวนี้มันทำไม่จริง ดีก็ยังไม่เคยทำให้มันดี แล้วเมื่อไรมันจะเอือมละ
เพราะว่ายังทำดีไม่พอที่จะเอือม; ลองไปเอาเข้าให้เต็มที่เกิดมันก็จะเอือม. อย่าง
กินบอระเพ็ดแต่นิดเดียวไม่เอาแล้ว ขากออกแล้ว; แต่พอกินน้ำตาลนั้นมันก็พอใจ;
แต่แล้วลองกินเข้าไปมาก ๆ เดี่ยวมันก็สั่นหัว สู้อยู่เฉย ๆ ไม่ได้.

การที่จะอยู่เป็นปกติสุข มีความสะอาด สว่าง สงบ หรือหยุด หรือเย็น
หรือ ยอม; **นี่ต้องเป็นเรื่องสิ้นกรรม** ไม่มีขม ไม่มีหวาน ไม่มีจี๊ด ไม่มีอะไร;
สำเร็จได้ด้วยการที่ผ่านมามาก ๓ กรรม. ในชีวิตนี้ไม่เท่าไรก็จะเอือม, มีสติปัญญา
พอสมควรก็จะรู้จักเอือม, แล้วก็จะได้รับกรรมสุดท้าย คือไม่ดำไม่ขาว หรือนิพพานนี้
ทันตาเห็นในชาตินี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว.

แล้วทีนี้ก็อยากจะให้นึกถึงเรื่องที่เราพูดกันอยู่เสมอ : เรื่องดับไม่เหลือ **ให้อัจจะดับไม่เหลือ**, ให้เห็นว่าไม่มีอะไรที่น่าเอา น่าเป็น แล้วน้อมจิตไปเพื่อความดับไม่เหลืออยู่ตลอดเวลา มันก็จะถึงได้เร็วที่สุด, คือถึงกรรมไม่จำไม่ขวนได้เร็วที่สุด. ทีนี้ถ้ามันไม่ได้ทันที; **วินาทีสุดท้ายที่ร่างกายจะแตกดับนั้น จะต้องได้ให้จิตน้อมไปเพื่อความดับไม่เหลืออยู่ตลอดเวลา.** พอร่างกายจะแตกดับ หายใจครั้งสุดท้าย หรืออะไรก็ตาม ให้มันเป็นไปด้วยความแน่ใจว่า **เราสมัครดับไม่เหลือ.**

เราไม่หวังอะไรที่จะเหลืออยู่ เพราะมันไม่น่าสนใจหาเลย, ดำบ้าง ขาวบ้าง, ดำๆ ขาวๆ บ้าง ไม่น่าหลงใหลเลย; **สมัครดับไม่เหลือ; เพียงเท่านั้นถึงถึงกรรมที่ว่าไม่จำไม่ขวนได้** สักชั่วขณะจิตหนึ่งแล้วก็ตายไปเลย. จะเป็นพระอรหันต์หรือไม่เป็น อย่าไปคิดเลย; แต่ให้ทำให้ดีที่สุด. แม้ในวาระสุดท้ายอย่างนี้ ก็อย่าไปหวังว่า “กูจะเป็นพระอรหันต์สักคนหนึ่งแล้วตาย”; อย่างนั้นจะกลับไม่ได้; เพราะไปสร้างอุปาทานขึ้นไปดักไว้ข้างหน้า.

วาระสุดท้ายให้นึกคำว่า ชีวิตจิตใจที่ประกอบอยู่ด้วยสติปัญญาความรู้ **มันรู้สึกสิ่งต่างๆ มาพอสมควรแล้ว,** อายุเข้ามาถึงขนาดนี้แล้ว **ล้วนแต่ไม่มีอะไรที่น่าเอาน่าเป็น; พอไปเอาไปเป็นเข้า ล้วนแต่เป็นทุกข์** ฉะนั้นจะต้องวางจากการเอาการเป็นอยู่เสมอ ตัวกู – ของกูไม่เกิด, ตัวกู – ของกูดับอยู่เสมอ; แล้วก็ดับครั้งสุดท้ายท้ออย่าให้เหลือเชื้อ สำหรับจะเกิดได้อีก.

นี่โอกาสดีมีแม้ในวาระสุดท้ายที่ร่างกายจะแตกดับ ให้ร่างกายดับ **ชีวิตดับไปด้วยความรู้สึกไม่เอาไม่เป็น อันนี้; นี่เป็นเคล็ดลับอย่างหนึ่ง เป็นทางลัดอย่างหนึ่งที่เข้าถึงความสิ้นกรรมก่อนแต่จะตาย.** เขาเรียกว่าพร้อมกับความตายก็ตามใจ, เราเรียกว่าก่อนแต่ตาย; เพราะว่าเราได้สลัดออกไปแล้วอยู่ตลอดเวลา. รู้ว่าร่างกายจะแตกดับแล้วก็สมัครดับไม่เหลือแท้จริงเลย ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์เต็มทีเดียว, แล้วก็มีความสุข ๒ – ๓ ขณะจิต; แล้วหมดความรู้สึกไป อย่างนี้ก็ยังดี, ดีกว่าดับไปด้วย

ความหอบหิ้ว เอาของหนัก คือตัวกู – ของกูนี้ติดตามไป. นี่พูดอย่างสมมติก็ต้องพูดอย่างนี้.

พูดอย่างธรรมดาสามัญกว่า จิตใจของคนเรานี้ควรจะอบรมให้มันสูงขึ้น สูงขึ้น, จากต่ำไปหาขาว, แล้วก็จากขาวเป็นไม่เป็นอะไรเลย. นี่ก็หมายความว่า จิตมันดีขึ้น ๆ ดีขึ้น ๆ นั่นแหละ. อย่างพูดว่าดีขึ้น ๆ นี้ในภาษาไทยพูดได้, แต่ในภาษาบาลีไม่ได้, คือต้องไม่ตีไม่ชว้; ดังนั้นก็ต้องพูดเสียใหม่ว่าจิตนี้สูงขึ้นไปจากชั่วไปดี จากดีไปเหนือชั่วเหนือดี; หรือพูดอีกทีหนึ่งก็ว่ากรรมดำ ๆ ขาว ๆ นี้ค่อยจางไป ๆ จางไป ๆ จนไม่มีเหลือที่จะดำหรือจะขาว อย่างนี้ก็ได้.

นี่ชีวิตของเราจะต้องเจริญขึ้นไปในทางธรรม คือว่าจางจากดำ จางจากขาว จนไม่มีสี ไม่มีสีดำ ไม่มีสีขาว นั่นแหละ 'ยอดสุดของความเป็นมนุษย์คือนิพพาน' อยู่ที่นี่. สีดำก็เบือนอย่างสีดำ, สีขาวก็เบือนอย่างสีขาว, ไม่มีสีอะไร ก็เรียกว่ากรรมที่ไม่ดำไม่ขาว.

ตามหัวข้อคำบรรยายในวันนี้ก็มีว่า **หลักปฏิบัติเกี่ยวกับกรรม และความ** **สิ้นไปแห่งกรรม; เกี่ยวกับกรรมก็คือ เกี่ยวกับคำหรือขาว. ทำให้มันดี ๆ อย่าให้** **มันเป็นทุกข์ขมขื่น; แต่แล้วก็สิ้นกรรม คือสิ้นคำสิ้นขาวไม่ได้.**

ใจความสำคัญมีอยู่อย่างนี้ พูดกันโดยรายละเอียดจะมากนัก ก็พูดได้แต่เท่านี้; แต่ว่าก็พอแล้วสำหรับเอาไปศึกษาพิจารณา, แล้วก็เข้าใจได้ : นับตั้งแต่สอนเด็กลูกเล็กๆ ว่า หวานก็ไม่ได้ดีกว่าขมเท่าไร สู้จิตไม่ได้; แล้วกระทั่งว่าไม่มีรสอะไรเลยนี้ ไม่ยุ่ง; จิตใจอย่าไปตรัสอะไรเลย แล้วไม่ยุ่ง; ขมก็ไม่มีความหมาย หวานก็ไม่มีความหมาย จิตก็ไม่มีความหมาย; พิจารณาได้อย่างนี้ก็สบาย.

เขาละ พอกันทีสำหรับพวกนี้วันเสาร์นี้ เรื่องกรรมและเรื่องความสิ้นแห่งกรรม